

K.T.
ZANÎNGEHA MARDÎN ARTUKLUYÊ
ENSTÎTUYA ZÎMANÊN ZINDÎ YÊN LI TIRKIYEEYÊ
MAKEZANISTA ZIMAN Ê ÇANDA KURDÎ

Projeya Lîsansa Bilind ya Bêtez

**DI EDEBIYATA KURDÎ DE NIMÛNEYEKE
ADAPTASYONÊ: “NIVÎSEVAN” A KAMIRAN
BEDÎRXAN**

Osman AKYOL

15721123

Şewirmend

Alk. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Mêrdîn 2017

PÊŞGOTIN

Em di vê xebatê de li ser pênaseya adaptasyonê, giringiya adaptasyonê ji bo edebiyatê sekinîn. Ligel wê, di edebiyata kurdî de adaptasyon ji ber çî cihêk taybet digire; bi mînakên berhemên ku ji bo kurdî hatine adaptekirin, raxistiye ber çavan.

Sedema bijartina min a vê mijarê, kêmbûna agahiyên di derheqê vê mijarê de bû. Ew lêkolînên ku min kirin, min nedît ku heta niha di tu çavkaniyan de di derheqê adaptebûna çîroka Kamiran Bedirxan agahî hatî dayîn. Min bi xwe ev, wekî kêmasiyeke dît û li ser xebitîm.

Di amadekirina vê projeyê de ji ber alîkariyên wan, ez spasîyên xwe pêşkeşî hevalê xwe Mehmet Zekî Aydın, herdu birayên xwe Yusuf û Yakup Akyol dikim. Bi taybetî jî ji ber peydakirina çîroka Maksim Gorki ya ji zimanê wê -Rûsî-, ji bo Alk. Doç. Dr. Ekrem Onen spas dikim. Herwiha ji bo alîkarî û şewirmendiya wî malavayiyê li Mamoste Alk. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK dikim. Hêvî dikim ku ev xebat ji bo lîteratûra kurdî bi qasî dilopekê be jî sîdder be.

Osman AKYOL

Mardin 2017

KURTE

Bikaranîna têgeha adaptasyonê di çend cureyên edebiyatê de -wekî şano, çîrok, berhemên dînî...- derdikeve pêşberî mirov. Bêtir ew gel û zimanên di hewldana pêşveçûnê de ne vê pratîkê bi kar tînin. Ew jî serkeftin û pêşveçûna wî zimanê ku behrem jê hatî adaptekirin, nîşan dide.

Dîroka adaptasyonê di edebiyata kurdî de kevn e. Ji Şêxê Sen'an bigire heta Leyla û Mecnûn, ji Mem û Zînê bigire heta Mewlîda Kurdî. Ligel van berhemên klasîk, di edebiyata nûjen de jî nimûneyên berhemên adaptekirî xuya dibe. Di Kovara Hawarê de Celadet Alî Bedirxan, Kamiran Bedirxan û Nûredîn Êsif mînakên çîrokên adaptekirî dane. Adaptasyonên di edebiyata klasîk de ji Rojhilat, ên edebiyata nûjen jî ji Rojava hatine kirin. Kamiran Bedirxan jî çîrokeke Maksim Gorki adapteyî kurdî kiriye. Hevşibiyên gelek mezin hene di nava çîroka resen û ya adapte de. Heta hinek cihên wê yek bi yek werger e. Me ev hevşibî û wekhevî bi riya berawirdkirina parçeyên ji herdu çîrokan anî ber çavan. Herwiha bi peydakirina eslê çîrokê ya Gorkî jî ev teza me piştrast bû.

Peyvên Sereke: Çîrok, Adaptasyon, Berawirdkirin, Hawar, Kamiran Bedirxan, Maksim Gorki

ÖZET

Adaptasyon kavramı çeşitli edebi türlerde -tiyatro, hikaye, dini eserler vb.- karşımıza çıkar. Bu uygulamayı daha çok gelişme çabası içerisinde olan halk ve diller kullanır. Bu durum, kendisinden eser adapte edilen dilin geliştiğinin göstergesidir.

Adaptasyonun Kürt edebiyatındaki kullanımı eskidir. *Şêxê Sen'an*'dan *Leyla û Mecnûn*'a, Kürtçe *Mewlîd*'den *Mem û Zîn*'e. Bu klasik eserlerin yanı sıra modern edebiyatta da adaptasyon örneklerini görmekteyiz. Hawar dergisinde Celadet Alî Bedirxan, Kamiran Bedirxan ve Nûredîn Êsif adapte edilmiş hikaye örnekleri vermişlerdir. Klasik Kürt edebiyatındaki adaptasyon örnekleri Doğu edebiyatından, Modern Kürt edebiyatındaki adaptasyon örnekleri ise Batı edebiyatından yapılmıştır. Kamiran Bedirxan da Maksim Gorki'nin bir hikayesini Kürtçe'ye adapte etmiştir. Gorki'nin hikayesi ile Bedirxan'ın hikayesi arasında büyük benzerlikler var. Hatta bazı yerleri bire bir, direkt çeviridir. Bu benzerlik ve aynılığı her iki hikayeden alınmış parçaların karşılaştırılmasıyla gözler önüne serdik. Ayrıca hikayenin aslına ulaşmamız da bu tezimizi kanıtlar niteliktedir.

Anahtar kelimeler: Hikaye, Adaptasyon, Karşılaştırma, Hawar, Kamiran Bedirxan, Maksim Gorki.

ABSTRACT

The concept of adaptation is encountered in various literary genres such as -theatre, story, religious artifacts etc.- people and languages that are in the further, development efforts use these applications. This case indicates the improvement of adapted language.

The use of adaptation in Kurdish literature is old. From Şêxê Sen'an to Leyla û Mecnûn, from Kurdish Mewlîd to Mem û Zîn. In addition to these classical artifacts, we see examples of adaptation in modern literature. Celadet Alî Bedirxan, Kamiran Bedirxan and Nûredîn Êsif have given adapted story examples in Hawar magazine. The examples of adaptation in classic Kurdish literature are made from the eastern literature and the examples of adaptation in modern Kurdish literature are made from the western literature. Kamiran Bedirxan has also adapted one of Gorki's stories to Kurdish. There are big similarities between Gorki's story and Bedirxan's story. In fact some stages are direct translation. We showed similarities and differences by comparing the pieces taken from both Gorki's story and Bedirxan's story. Reaching to the origin of the story also proves our thesis.

Key Words: Story, Adaptation, Comparison, Hawar, Kamiran Bedirxan, Gorki

NAVEROK

PÊŞGOTIN	I
KURTE	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
NAVEROK	V
DESTPÊK	1
BERAWIRDKIRINA “NIVÎSKAR Û ŞEYTAN” Û “NIVÎSEVAN”	2
DI EDEBIYATA KURDÎ DE NIMÛNEYÊN ADAPTASYONÊ	18
WERGERA “NIVÎSKAR Û ŞEYTAN” A JI TIRKÎ	30
O черте (ESLÊ ÇÎROKA RESEN)	43
ÇİZGİ HAKKINDA (WERGERA GOOGLETRANSLATE)	52
ENCAM	61
ÇAVKANÎ	62

DESTPÊK

Adaptasyon ji her alî ve deverîkirin e. Adaptekirina navên lehengan, navên cih û waran, teswîrkirina li gorî zimanê berhem lê hatî adaptekirin, nermkirin an ji hişkirina taybetmendiyan lehengan, lêanîna erf û edet, rê û resman hwd. Wergêr an jî adapteker dema adaptasyon an jî wergerê bike divê li gorî hesesîyetên ciwakê tevbigere. Divê zimanê resen ê berhemê jî wekî zimanê xwe yê zikmakî baş têbigihê û bizane. Ligel vê divê wê civaka ku berhem lê hatî dayîn û tê de behsa wê hatî kirin jî baş bizane. Encex bi vî awayî ew dikare berhemê adapte bike û mirov di berhema adaptekirî de herdû civakan bibîne. Çawa ji bo nirxên civaka xwe rêzdar e divê ji bo nirxên civaka din jî rêzdar be. Çawa ku erdnigarî li ser jîyana giştî ya civakê bandorê bike, yek bi yek li ser kesayetan jî bandorê dike. Kesayet û civak li gorî heyînên erdnigarî (avhewa, heyînên serzemîn) û yên civakî (çandî, bawerî, debara aborî) jîyana xwe bi rê ve dibin. Sedemê cudabûna civakan, ji sedemê cudabûna van heyînan diqewime. Ev cudabûnên hanê - bêtir yên civakî- carinan dike ku di navbera du civakan de cudabûnên gelek mezin pêk bîne. Girîngiya werger an jî adaptasyona berhemeke ji demeke wisa de diyar dibe. Wergêr û adapteker van cudahiyan divê bi hostaiyek, pisporiyek wisa mezin ji holê rake ku hem orijînalîteya berhemê xera nebe hem ji berhem wisa bixuye ku, heçko mirov ji nû ve nivîsandî.

Wergêr û adapteker ew berhema ku li ser bixebite divê di gelek waran de bêjîng bike. Girîngiya vê yekê, nivîskarê tirk Namik Kemal bi vî awayî tîne ziman: “Li ser rûyê erdê welatê mirov, mîna xaniyê mirov ê bajarekî de ye.”¹ Çawa ku mirov ji mala xwe re çî bistîne, dibijêre, divê tiştê ji bo welatê jî bistîne, bibijêre.

¹ (Ahmet Vefik Paşa Adaptasyonlarında Kültürel Sentez ve Edebi Eser Çevirisi, Hüseyin Doğramacıoğlu, 2009, 1077, , Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic Volume 418 Fall 2009)

BERAWIRDKIRINA “NIVÎSKAR Û ŞEYTAN” Û “NIVÎSEVAN”

Çîroka “Nivîskar û Şeytan” ji aliyê Maksîm Gorkî ve cara pêşîn sala 1899an de di kovara “Jiyan” de hatiye weşandin. Dr. Kamîran Alî Bedirxan jî ev çîrok di kovara “Hawar”ê de, hejmara bîst û didoyan de (22), rûpelên du û sisêyan de weşandiye.

Nivîskar, mijara çîroka xwe ji hevaltiya demkî ya Iblîs û kesekî ku Iblîs wî ji gorê derdixe, distîne. Iblîs, karaktereke hem di edebiyata Rojava hem jî di ya Rojhilat de derdikeve pêşiya me ye. Fausta Goethe û Bersîsê Abida Feqiyê Teyran mînakên berbiçav in. Jixwe nivîskar (Gorkî) jî di çîrokê de behsa “Iblîs” ê Goethe dike: *(Ev ew şeytan e ku, ew ê Gotheyê mezin bi me re dayî nasîn, Iblîsê herî baş ê ji aliye me ve tê zanîn e.)*

Şeveke payiza reş û tarî de bêhna Iblîs teng dibe. Dixwaze mijûlahiyeke ji xwe re bibîne ku şeva xwe pê derbas bike. Diçe goristana bajêr, li ser tirba nivîskarekî ku ji berê ve ew nas dikir û wî ji gorê dide rakirin. Dest bi gerê dikan. Bi diyalogên di navbera herduyan de iblîs acziyeta mirovan radixe berçavan û tinazê xwe bi vê yekê dike.

Mijar: Iblîs nivîskarekî mirî ji gorê radike û şeveke di nava kolanên bajêr de digerin. Axaftinên di navbera iblîs û nivîskar de “şeytaniya” iblîs û fikar û endîşeyên nivîskar derdikevin pêşber xwendevanan.

Karakterên Çîrokê: Di çîroka resen de iblîs, nivîskar, hevjina nivîskar û mêrê wê ne.

Iblîs: Ligel “nivîsevan” karaktere sereke ye. Dilê wî teng dibe û dixwaze şeva xwe bi axaftin û galegalê biborîne. Li ser vê yekê li goristana bajêr nivîsevanekî mirî ji gorê hişyar dike.

(Iblîsê Gorkî û yê Kamîran Bedirxan ji hev cihê ne. Ê Gorkî dixwaze tinazê xwe bi nivîskar bike û bi xemgîniya wî kêfxweş bibe. Ê Kamîran Bedirxan bes dixwaze diltengiya xwe varî bike û bi “şahiya” nivîsevan “dilxweş” bibe.)

Nivîsevan: Karakterê ku navê xwe daye çîroka adapte ye. Ji bo welatê xwe xebitiye û bi vê dilxweş e. Tirs û endîşeyên mirovekî bîndest (diyaloga dema ji gorê radibe) lê peyda ne. Di nivîskarê Gorkî de bêtir endîşeyên edebî (peyvên rexnegir, sansür) û yên malbatî (zewaca nû û kêfxweşiya jina wî û hizra pêşeroja zarokên wî) derdikevin pêşberî mirov.

Têkiliya (Hevşibî-Cihêti) Herdû Çîrokan:

Herdu çîrok jî bi teswîra demsala payîzê dest pê dîke:

“Jîna paîzê bê reng û tam e, ji lewre dema werihan û mirinê ye.

Rûjên cûn, ezmanên bêroj, şevên reş çiqas nexweş in.

Bayê qûvî li ba dibe, sih qûr û sar e Ewrên giran û tarî di ezmanan de digerin sihên wan dikevin dilên mirovan û dilê wan tehl diqin.”²

“jiyana payîzê ya di demsala mirinê û zer û çilmisokî de çiqas dijwar e.

Rojên cûn, ezmanên bêroj û bi girî, şevên reş û tarî, bayên stranên bikovan dibêjin, sihên payîzê –ew sihên ku reş û tarî; ev hemû, tiştên tarî û nezelal tînin bîra mirovan...³

Piştî vê destpêkê Gorkî iblîsî teswîr dîke lê ev, di ya K.Bedirxan de nîne. Heta di ya Gorkî de telmîh heye. Goethe û “Faûst” a wî tîne bîra xwendevanan.

Rewşa iblîs a berî diçe goristanê tê teswîrkirin:

“Rûjeqê ji rûjên paîzê dile Iblîs teng bû ji xwe re got ezê herim gornistanê yeqî ji miriyan ji xewa wî hişyar biqim û pêre baxêvim û weq gotina xweqir û çû gornistanê û ser tirba nivîsevanekî seqinî...”⁴

² Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.2, Şam, 1932)

³ GORKI Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneyê Cem, Stenbol, 2012, rp. 451

⁴ Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.2, Şam, 1932

“Di tariya şevêkî payizê de Iblîs, goristanê, di nav goran de digeriya. Bêhna wî teng bibû, fîtik lê dixist û li derdora xwe dinêrî ku ji xwe re şahiyekê bibîne.”⁵

Gorkî di teswîra goristanê de behsa sembola isewîtî “xaç(ên reş)” dîke lê ev, di ya K.Bedirxan de nîn e. Ev, aliye adaptasyonê yê serketî ye.

Dema Iblîs diçe li ser gora nivîsevanî, ev diyalog di navbera wan de dibore:

“Ho! Guhbide min! Ji cihê xwe rabe! Ji gorine dengeqî kebe lê vegerand?”

Ji bo çi ezê ji tirba xwe rabim.

-Divê tu ji tirba xwe rabî!

-No ez ji tirba xwe ranabim!

-Çima?

-Ma bêje tu qiyî.

Tu min nasdiqî

-Waliyê tirqo?

-Ha... ha... ha no... ez ne ew im.

-Belqo tu qomandarê esqeriyî.

-No... no... te dîsan sehneqir.

Ma kî yî bibêje...

Ez Iblîs im:

⁵ GORKI Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneyê Cem, Stenbol, 2012, rp. 452

-qo wisa ye baş e, zuqa tēm.”⁶

Diyaloga di çîroka Gorkî de jî wiha ye:

“Hê, li min binerin” got, “rabin!”

Ji binê erdê dengekî fetisokî hat bihîstin:

“Ez ê çima rabim?”

“Divê hûn rabin!”

“Ez ranabim.”

“Çima?”

“Ma hûn kî ne?”

“Hûn min dizanin!”

“Nebe ku hûn sansür bin?”

“Na!”

“Nexwe dibe ku hûn polîs bin?”

“Na, na!”

“Ma hûn ne rexnegir in?”

“Ez Iblîs im.”

“Waa! Ez ê niha rabim.”⁷

⁶ Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.2, Şam, 1932

⁷ GORKI Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneya Cem, Stenbol, 2012, rp. 451

Dema derketina “nivîsevan”î ji gorê jî tê teswîrkirin hevşibî diyar dibe:

“... *Qet ji cihê xwe kelikî axê xwe veqir û hêdî hêdî cendeqê zelumî ê hestî ango keltaxê wê ji erde derqet.*”⁸

[Kamiran Bedirxan, di vê parçeyê de ji bo “**zelamî**” cînavka “**mê**”yîtiyê (**wê**) bi kar aniye.]

“*Kevirê ku li ser gorê, ji cihê xwe qeliqî. Ax qelişî. Qerqûdeyek ji nav derket...*”⁹

Piştî derketina qerqûdeyî ji gorê, diyaloga wan wiha berdewam dike:

“*Iblîs jê re got:*

-Rûja te xweş be. Nivîsevanê lê vegerand:

(Dîsa cînavka “**mê**”yîtiyê heye. Mirov vê yekê wekî nezanîna K. Bedirxan bibîne, dê ji bo wî neheqiyeye mezin be. Ez xeletiya çapê û ya çapkerî ye.)

-Ez niqarim selawa te li te vegeînîm. Mirî gelek nizm digot û denge wî ecêb bû key du hestî hev digemirandin.

Şeytên got:

Mêze kisûra min meq e min nediviya ez selawê li te biqim.

-Xem tune... lê dixwazim bizanim... te çima ban min qir?

-Min ban te qir ji lewre min ji xwe re digot, emê herin bigerin!

-Çaqe... ger jî hewa ne hevkas spehî ye.

-Tu ji sermaye natirsî?

-No, bi xwedê ez natirsim... min di jîna xwe de gelek serma hilanî.

-Belê ... niho tê bîra min, te serma hilanî, ne sax qetî û wisan mirî¹⁰.

“*Şeytan:*

⁸ Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.2, Şam, 1932

⁹ Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneya Cem, Stenbol, 2012, rp. 453

¹⁰ Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.2, Şam, 1932

“Ji bo ku hûn derketin bijîn.” got.

Nivîsevanî bi kurtasî wiha bersiv da:

“Aha ez nikarim wê bikim.”

Bi dengê ewqasî nizm û ecêb diaxivî, te digot qey du hestî bi awayekî ku bi zehmetî tê bihîstin li hev dikevin û dikin zîqînî.

“Ji biwêja ku min bi kar anî li min biborin.”

“Tika dikim. Lê ji ber çî we ez rakirim?”

“Min dê pêşniyazek li we bikira, ji bo em bi hev re piçekî bigerin. Ji xeynî wê tu mebesta min nîn e.”

“Waa! Bi kêfxweşî ez ê vê pêşniyaza te qebûl bikim. Lê hewa gelek xerab e...”

“Ez dibêjim gerek hûn ji sermaye netirsin?”

“Na, na... Jixwe hêj di jiyana xwe ya li ser rûyê erdê de min gelek caran serma hilaniye.”

“Belê, tê bîra min. Dema ku hûn mirîn laşê we wekî cemedê bû.”¹¹

Di teswîra rewşa goristanê de dîsa “xaç” xuya nabe, di ya Kamiran Bedirxan de:

“Li tenîştî hev bi rê ve diçûn.

Baraneqe hûr dibarî û bayeq dihat li hestiyên ser û perasûyên nivîsevanî re derbaz dibû qo êdî dileq tê de nedilivî. Ji qortiqên çavên nivîsevanî roniyeqe heşîn derdiqet, diqet erde û rêya Iblîs rondar diqir.”¹²

“Di nava gor û xaçan de, di riya teng de, bi hev re dimeşîyan. Ji nav çavên nivîsevanî du ronahiyên şîn diket erdê û riya Iblîs ronî dikir. Xunavoka dibarî ew hêdîka şil dikirin, ba ji nav wî sîngê nivîskar ê ku êdî dil tê de neyî û parsûyên wî yên tazî re, bi serbestî derbas dibû.”¹³

¹¹ Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneya Cem, Stenbol, 2012, rp. 454

¹² Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.2, Şam, 1932

¹³ Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneya Cem, Stenbol, 2012, rp. 454

Diyaloga wan piştî qerqûde ji gorê derketî didome:

“Nivîsevanî ji şeytên pirs qir?”

-em diçin bajêr?

-Qo dixwazî serseran . qeyfa te tê?

-çawan nayê?

-ma di bajêr de çi heye qo nîzikî dile te ye?

-mirov

-Çima

-Çi bêjim... ez çikas ji bo wan xebitîme.

Iblîs diqenî û qeyfa wî dihat û digot:

-Insanê reben!

-Hem reben hem bextiyar!¹⁴

“Nivîskarî ji Iblîsî pirsî:

“Em diçin bajêr, ne wisa?”

“Li wir çi heye ku bala te dikêşîne?”

Nivîskar bi awayekî guhnedêr bersiv da:

“Jiyan heye, ezbenî.”

“Waa!... Nexwe hêj wateya jiyanê heye ji bo we?”

“Ma tu çi dibêjî?...”

“Lê belê çima?”

“Ma ez çi bibêjim? Mirov hemû tiştî bi keda ku xerckirî re dipêve. Bo nimûne heger kesekî kevirek ji rêzê ji serê Çiyayê Araratê (gerek ev teferûata kurdî, ya ku wan deman de di rojevê de cihek girîng û zêde digirt li gorî qene'eta min, di çîroka Kamiran Bedirxan hebûya) anîbe, ev kevir ji bo wî kesî kevireke pîroz e.”*

Iblîs kenîya û got:

“Mirovê reben!...”

Nivîsevan bi rûsarî li dijî wê derket:

“Di heman wextî de mirovê bextiyar!”¹⁵

Di vê beşê de jî xuya dibe ku hin kitekitên biçûk de jî hevşibiyek heye:

“Iblîs milê xwe dikelikand.

Ji gornistanê derqetî bûn, li ber pêyên wan de rêyeqe pehn xwe dirêj diqir, di her du rexên rê de avahiyên mezin bûbûn rêz. Rê tarî bû, ronîya fanosên rê hindiq bûn wê qêmaniyê, qêmaniya ronîya dinê eşqere diqir.¹⁶

“Iblîs bi bédengî milê xwe hejand:

Ji goristanê derketibûn. Li pêşiya wan kolanek û di her du aliyên kolanê de du rêz xanî hebûn. Di nav xaniyan de jî ronahiya fanûsên rê yên qels, ji wê taritiya xwezayî re şahîdî dikir.”¹⁷

Kamiran Bedirxan di vê beşê de bi awayekî serkeftî kolonyalîzm û dijberiya tirkan bi cih kiriye. Ixtîmaleke mezin ji ber kêmxwendin û edebiyat û felsefeya rojavayî ya di nav civata kurd de, xwe ji bikaranîna hinek têgehên vedaye. Wekî “sembolîzma kindar” û “edîtor”.

“Iblîs dîsan pirsqir...

-de bêje.. di gorinê de tu çawanî, tu çawan li xwe dihesî.

-Niha qo ez tê de hînbûme, ne xerab e. rahet û bêdenge, lê dizanî despêqê de giran û geleş dişwar bû. Wî qerê girêdayî, tabûta min bismar qirî bû bismareq di mejiyê min de jî qutabû.

Dizanim qo ne tişteqî giran e lê pê geleş aciz dibûm.

¹⁴ Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.3, Şam, 1932

¹⁵ Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneya Cem, Stenbol, 2012, rp. 455

¹⁶ Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.3, Şam, 1932

¹⁷ Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneya Cem, Stenbol, 2012, rp. 455

Min ji xwe re digot ew bi kesdê wilo çêbû, min bi eklû mejiyê xwe îşê pir zelaman xirab diqir û dixwestîn mejiyê min jî xirab biqin. û paşê qurm peyda bûn. ew jî îşeq . Ez hêdî hêdî dixwarim... gelec hêdî. Iblîs digot:

-gotina te ye... Wisa dixwin, ma çî dixwazî , ew goştê tehl û weq zirav jî zû nayê xwarin.

-Lê dizanî cendeqê min jî ne tiştîq bû, goştê wî gelec qêm bû!

-Tirq ji goştê we zeydetir hezdiqin ne holê ye?

-Belê gotina te ye. ma çawan nizamim, ew goştê me û gundê me û hertiştê me hemî bi hev re zû dixwin!

-Pehîzê de gorin çawa ye, hêmî ye?

-Belê..ne bê hêmî ye, lê mirov lê fêr dibe. Lê heq rastiyê dixwazî ez ji hemî tiştan zeydetir ji wan ehmeke aciz dibim qo tên û ser tirban de digerin û ser tirba min de radiwestin,

Lê dizanî ez nizamim ji qî wextî ve ez mirî me, êdî wext çî ye sehnaqim

-Ev çar sal in tu di axê de yî nizîqe bibin pênc.

-Holê ye? di vê navbirê de sê zilam hatin ser tirba min rawestan yeqî ji wan navê min xwend û digot naveqî wisa min tucar ne bihîstîye. Niq dilê min di vê gorinê de qes veşartî tune.

Çawa bibêjim dile min gelec aciz bû. ez çend salan ji bo welatê xwe xebitîme, piştî vê xebatê yeq têt ser tirba min û dibêje min navê vî zelumî tucaran nebihîstîye û ji gotina wî derdiqeve qo ez di gorna xwe de ne veşartîme .. ma tiştên wisa tên qişandin.

Yê din navê min nasdiqir lê wî jî digot qo min xulamîtiya tirqo qiriye bila cihê min bibe dogeh. Yê paşî digot ew çikas bê ekl bû jîna xwe ji bo serxwebûna Qurdistanê xelas qir.. Her tengiyê de ma û wisan bê pere mir, qitêbên wî niho di gund û bajarên Qurdistanê de tên xwendin, herqes hej wî diqe lê mirî ji pesnên xelqê û ji hejqirina wê bê hay e.

Divîya bû jîna xwe di xweşiyê de biborîne.”¹⁸

“Piştî bédengiyê kurt Iblîsî dest bi axaftinê kir:

“Ê de ka bêje heyran, rehetî te çawa ye di gorê de?”

¹⁸ Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.3, Şam, 1932

“Piştî ku tû hûn bûyî ne xerab e, gelek aram e... Lê hûn dizanin, berê gelek wêran bû. Ew kerê devê tabûtê bizmar kirî, ew bizmar li serê min de kutabû. Ne tişteki girîng e, lê dîsa jî ez pê aciz bûm. Hûn dizanin, ez vê helwestê wekî simbolîzmek kîndar dibinim. Teşebûsa xirakirina mejiyê min, ê ku carinan dixwest hinek tiştinên mirovan bihilweşîne, xwiya bû li min. Piştî kurmên axê hatin. Bila ji min dûr bin, wan hêdî hêdî mejiyê min dixwarin.”

Şeytan:

“Bêguman!” got. “Ji ber vê yekê ne baş e tu wan sûcdar bikî. Laşek bi ziravî dagirtî, ez dibêjim qey gerek ne porsiyonek tehmxweş be.

Nivîskar li dijî vê yekê derket:

“Ma heçko laş bi min ve mabûbû?”

“Lê dîsa çawa be, piçek hebû! Kurm vî karî ji zewqstendinê bêtir wekî peywireke ne jidil dibînin. Lê ligel vê çendê zûtir û bi hezkirin dixwin...”

“Ev tişteki normal e... bi ixtîmaleke mezin goştê wan tehmdartir e.”

Şeytan pirsîya:

“Di payîzê de gor çawa ye, hêmi ye?”

“Hêmi ye. Lê mirov dielime. Heger hûn rastiye bixwazin, tişta ku min ji hemûyan bêtir aciz dike ew e ku; dema hinek kêmaqil li goristanê digerin, bi tesadûfî tèn li ser gora min disekin. Ez nizanim ev çiqas e li binê erdê de radizem. Ji ber ku hem ez hem jî hemû tiştên li derdora min di rewşeke rawestayî de ye, ne pêkan e ku hişê min ji wateya demî bigire.”

Şeytan got:

“Ev çar sal in ku hûn di bin axê de radizên. Gelek nemaye dê bikeve sala pêncan de...”

“Rastî? Wey tu lê biner! Di vî demî de sê kes hatine li ser gora min. Xwedê belayê bide wan, wan ez gelek aciz kirim. Yekî ji wan bi eşkereyî hebûna min înkâr kir. Dema hat nivîsa li ser kêla min xwend bi sonda temam got: “Zilamekî wiha tunebû.” Min nivîskarekî bi vî navî di heyata xwe de ne xwendîye. Navê wî li min biyanî nayê. Di xortaniya min de, li taxa me, bi vî navî zilamek hebû ku sindoqeke veşartî ya deyndayîne

hebû.” *We dît, çawa çêbû? Hâlbûkî tam şazdeh salan di kovarên ku herî zêde tên xwendin de nivîsên min derketin. Qasê ku ez li ser rûyê erdê her berhemeke min sê caran çap bûn.*”

Şeytan got:

“Piştî mirina we jî berhemên we du caran hatin çapkirin.”

“ We dît? Piştî du kes din jî hatin. Yekî ji van got: ‘Ew bi xwe ye!’ ‘Erê di dema xwe de ew jî dixwendin.’ ‘Hemû kes tên xwendin.’ ‘Vî zîlamî fikren çawa telkîn dikir gelo?’ ‘Bi giştî qencî... Xweşikî û fikren her wekî din telkîn dikir.’ ‘Erê, erê tê bîra min.’ ‘Zimanê wî piçek bi teşeyî bû.’ ‘Gelek ji van di binê axê de radizên.’ ‘Erê, axa Rûs ji aliyê behreyê ve gelek dewlemend e.’ Piştî van gotinan gayên Xwedê, cihimîn û çûn. Ez dizanim gotinên germ, germiya gora min bilintir nake. Lê dîsa çawa be li zora mirov diçe. Hem dilê min ewqasî xwest ku ez dijûnan li wan bikim.”

Şeytan kenya:

“Nexwe, te ew di nav çêran de bihiştana!”

“Na... Hûn dizanin, ev, dê piçekî ecayîb bibûya. Di beriya sedsala bîstan de sixêfkirina miriyan dê tiştêkî seyr bibûya. Piştî dê ev yek li ser hesabê materyalîstan derbeke giran bihata dîtin.”

Bêhna şeytan dîsa teng bû.

“Vî nivîskarî di saxiya xwe de dixwest bibe zavayê her dawetê û mirîyê her ayîna cenazeyê. Niha jî her çiqas hemû tiştên di hundirê wî de xera bûbe jî dev ji meraqdariya navdariyê bernade. Heçko çi qedr û qîmetê mirov heye li cem jiyanê! Tiştê girîng tenê giyana mirov e. Ev mirov çiqas heyînên acizker in!”

Tam, dê şeytan ji nivîskarî bixwesta biçe gora xwe de, di hundirê sere wî yê tijî xerabî de fikreke şewq da. Vê gavê di qadekê de bûn. Her çar dora wan bi girseyên mezin ên xaniyan girtîbûn. Ezmanekî şilûreş ê bi ewrên nizm ve hatî dorgirtin raserî qadê pêçayîbû. Ezmên heçko xwe li ser banên xaniyan berdayîbû.”

Şeytanî bi naziktiyeke mezin xwe ber bi nivîskar ve tewand û jê re got:

“Li min guhdarî bikin, ma hûn naxwazin bibînin ka jina we çi dike, çawa dijî?”¹⁹

Di vê beşê de jî hevşibiyên mezin hene.

Bo nimûne: bizmarkirina serê nivîskar, nêrîna wî ya di derheqê vê bûyerê de, peydabûna kurman, xwarina wan a goştê tehl, hêmîbûna gorê, hatina li der gorê ya sê kesên ku nêrîna wan ji hev cuda.

Lê belê ligel van hevşibiyên Kamiran Bedirxan di riya mehelîkirina çîrokê de hinek xalên ku niha jî tîn nîqaşkirin, lê cih kiriye.

Li gor rewşa siyasî ya ku tê de dijîn -vê rewşê bandorek mezin li kovara Hawarê jî kiriye û nêrîna siyasî ya çîrokê û kovarê paralel in- hinek guhertin û lêzêdekirin jî hene.

Zulkuf Ergun, di gotara xwe ya bi navê “Gotara Dijkolonyal Wêneyê Serdestiya Tirk di Kovara Hawarê de” dem û rewşa ku Hawarê dest bi weşanê kirî wiha teswîr û analiz dike:

“Kovara Hawarê di encama dabeşkirina Kurdistanê û serkutkirina her du serhildanên Şêx Seîd û Agiriyê de derdikeve. Damezirîner û nivîskarên Hawarê, piştî van şikestinên siyasî, bi riya edebiyatê balê dikêşin ser rewşa kolonyal a Kurdistanê û li dijî desthilata dewleta Tirkîyeyê bi gotara xwe ya dijkolonyal derdikevin pêş. Damezirînerê kovarê Celadet Alî Bedirxan xwedan roleke sereke ne di berçavkirina gotara dijkolonyal a Hawarê de.

...

“Nivîskarên Hawarê, Kurdistanê di nav rewşeke kolonyal de pêşkeş dikin. Dewleta Tirk bi hemû hêza xwe ya serkutker êrîşî ‘gund’ û bajarên kurdan dike.

...

“Dewleta Tirkîyeyê û kesayetên tirk, wek dagirkerên Kurdistanê xwedan wêneyekî nerînî ne di Hawarê de. Dewlet bi amrazên xwe yê zext û jinavbirinê li ser hebûna

¹⁹ Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneya Cem, Stenbol, 2012, rp. 455

kurdan û welatê wan metirsiyeke mezin çê dike. Kesayetên tirk ên ku di deqên edebî yên Hawarê de cih digirin yan leşker in ya jî rêvebir in.

...

“Nivîskarên Hawarê hilweşandina hukmê kolonyal di geşkirina hişmendiya neteweyî de dibinin. Ji bo çê kirina vê hişmendiye jî hewl didin rûdanên trajîk ên sitemkariya li ser kurdan berçav bikin û bi riya van kesayetên hişyar hêz bidin berxwedanê. Ji ber vê, hemû kesên edebî yên Hawarê wek nûnerên neteweyêke bindest ji bo hişyarkirina endamên neteweyê wek kesayetên nimûneyî hatine hilbijartin.”²⁰

Nurî Fîrat jî dibêje ku: *Pêvajoyên xweseriya netewe û pêşketina zimanî bi hev re dimeşe. Normal e, di van deman de argûmanên bi vî awayî di berhemên edebî de cih bigrin. Dema “pêvajoya avakirina neteweyê” û ligel wê “têkoşîna rizgariya neteweyê” ya kurdan a ku ji serê sedsala 20an pê ve bê ber çavan, dê xuya bibe ku tempoya pêşveçûna berhemên edebî-çandî ji ya van pêvajoyan ne pêkan e bê cudakirin...²¹*

Herwiha ev bikaranînên bi vî awayî di edebiyata kurdî de pir zêde ne. Mînaka herî berbiçav Mem û Zîna Ehmedê Xanî ye. Wî xweseriya ziman û neteweyê ji hev cuda nedidît û li gor wî qedera wan heman tişt e.

Hevşibiyek gelek mezin di navbera îfadeyên Kamîran Bedirxan û ya Îhsan Colemêrgî de hene. Îhsan Colemêrgî çîroka gelêrî ya ku li herêma Botan û Colemêrgê tê zanîn û gotin; ”Cembeliyê Kurê Mîrê Hekaryan” nivîsandiye. Di vê romanê de jî ev îfade balê dikişinin ser xwe:

“Rastî jî yekîtiya kurmancan ji bona me ji numêja subê jî ferztir e. Welatê me serxet e. Tuxûbê du dewletên zordest de ye. Qedîm de kêşvekêşa wan e li ser xakê me. Hem

²⁰ ERGUN Zulkuf, “Gotara Dijkolonyal Wêneyê Serdestiya Tirkan di Kovara Hawarê de” Remezan ALAN û Ergin ÖPENGİN (Edîtor), Tîr û Armanc, Weşanên Peywend, Stenbol, 2014, rp. 45-46

²¹ FIRAT Nurî, “Ceribandinek Li Ser Edebiyata Kurdî: Edebiyata Polîtîk An Edebiyata Polîtîkayê” , Vecdî ERBAY (Berhevkar), Înatçî Bir Bahar, Weşanên Ayrıntı, 2012, Stenbol, rp. 426

îranî hem jî Osmanî qedîm de dijminên bav û kalên me ne. ‘Xwîna kurdan pîr li wan wxeş dihêt.’” (rp.71)²²

Belê gotîna te ye. ma çawan nizanîm, ew goştê me û gundê me û hertiştê me hemî bi hev re zû dixwin!²³

Di hatina sê kesan a li ser gora nivîskar de ji aliyê fikr û gotinên xwe ve hinek cudahî hene. Bo nimûne kesê yekem di çîroka resen û ya adapte de xwediyê heman fikrê ne: “*Di vê gorê de tu kes nîn e.*” Ango heyîna wî tê înkarkirin. Lê belê kesên duyem û sêyem de bi temamî ji hev cuda ne. Di çîroka resen de her du kesên dawiyê navê nivîskar nas dikin lê wî bêkêr dibînin. Ev jî li zora nivîskar diçe. Di çîroka adapte de di navbera fikrên kesê duyem û sêyem de nakokiyên mezin hene. Tiştê li pêşber mirov e lê yek “spî” dibine, yek “reş” dibine. Dîtin û nêrîna wan tam li dijî hev in.

Yek dibêje “*wî xulamtiya tirko kiriye*” yê din dibêje “*wî jîna xwe ji bo serxwebûna Kurdistanê xelas kir.*” Dijîtiya wan her du nêrînan zeîfîya vehanê nîşan dide. Lihevanîna Kamiran Bedirxan qels maye.

Kamiran Bedirxan behsa qedera bêyom a nivîskar û rewşenbîrên kurd jî dike. Qedera ku hem pêşîya wî hem jî piştî wî tije sirgûn, xizanî, êş û azar... Di lîteratûra kurdî de dema behsa sirgûn û bêriya welat bê kirin kesên pêşî bîn bîra mirov malbata Dr. Kamiran bi xwe ye: Bedirxanî, malbatek ku eneq evqas bikare di dîroka ronakbîrî ya neteweya xwe de cih bigre. Ew jî wekî endameke vê malbatê ji vê bextreşiyê bêpar nemaye. Ew li sirgûnê ye dema vê çîrokê adapte dike. Birayê Mîr Celadet Bedirxan ê ku bingehe alfabe ya kurdî ya latînî danî jî li gel wî ye. Di rûpelên Hawarê de behsa bêderfetiya ku tê de ye, dike. Ev îfadeya di vê beşe de heçko taybetî ji bo birayê xwe û bi giştî jî ji bo rewşenbîrên welatê xwe gotiye: “Her tengiyê ma û wisan bê pere mir.” Mirina Celadet Bedirxan a trajîk bûye mijara romana Mehmed Uzun a bi navê “Bîra

²² ALAN Remezan, Bendname, Weşanên Avesta, Stenbol, 2012, rp. 131

²³ Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.3, Şam, 1932

Qederê” jî. Wî ji bo debara mala xwe bike dest bi çandiniya pembû kiribû û ji bo avdaniyê jî bîrek kolaye. Ew bîr jî bûye sedema mirina wî.

Nivîskarên Hawarê yên ji nifşê Kamiran Bedirxan; Osman Sebrî, Cegerxwîn, Qedrîcan û Nûredîn Zaza jî sirgûn in û ji welatê xwe dûr, di nav zoriyê de dijîn. Mixabin rewşenbîriya kurdî ji vî aliyê ve dewlemend e û mînakên wê pir in. Selîm Temo di nivîseke²⁴ xwe de behsa hinek navên ku di demeke jiyana xwe sirgûnê dîtîn dike: Abdulla Peşew, Cegerxwîn, Enwer Mayî, Ferhad Helmed, Medenî Ferho, Mela Ehmedê Xasî, Mele Eliyê Beroşkî, Mîr Celadet Bedirxan, Mîr Kamiran Bedirxan, Osman Sebrî, Refîq Sabir, Qedrîcan, Rênas Jiyan, Rojen Barnas, Şêrko Bêkes, Şêx Es’edê Erbîlî, Şêx Mihemed Kerbelayî...

Em jî dikarin hinek navên din lê zêde bikin: Mahmûd Baksî, Mehmed Uzun, Hesênê Metê, Firat Cewerî; dengbêj û stranbêjên navdar, Meryemxan, Mihemed Arifê Cizrewî, Eysê Şan, Şakîro... Her çar navên dawiyê li sirgûnê jiyana xwe ji dest dane. Heya sê navên dawî di nav xizaniyê de û bê kes û kûs mirine.

Dîsa Hacî Qadirê Koyî yê ku di edebiyata kurdî ya nûjen de cihek mezin digre û bi navê “Xaniyê Duyem” tê nasîn – li sirgûnê mamostetiya taybet a zarokên Bedirxaniyan jî kiriye- di sala 1897an de li Stenbolê dimire û li Skûdarê di Goristana Qerece Ehmed de tê veşartin.

Beşa dawiya ya çîrokê Kamiran Bedirxan wiha girê dide:

“Wextê qo qetin nav bajêr de Iblîs guhdariya dengeqî qir û ji nivîsevanî re got bibihîse.

Nivîsevanî guhda û bihîst şagirtên dibistanê yek ji şîhrên wî distran, pe geleş dilxweş bû û dîsa dest bi meşe qirin.

²⁴ TEMO Selim, (2007), Modern Kürt Şiiri ve Sürgün, *Esmer*, 28, rp.40

Xelq li ber qitêbxaneyên mezin qom bû bûn, qetin nav wan de û nivîsevanî dît qo yeq ji qitêbên wî bi herfên zîv û zêr çapqirî peşberê xelqî de ye, xelq bi çavên geş lê dinêrîn û herfên qitêba wî weq stêran dityisîn.

Qo Iblîs şahîya wî dît pê dilxweş bû û jê re got:

-Dixwazî em herin durtir; nivîsevanî got:

-No.. Naxwazim, dixwazim bizivirim ser tirba xwe, min dît qo bo min mirin nîne.

Vegea xwe de dîsan dibihîst qo zaroyên Qurdistanê şîhrên wî dixwînin.²⁵

Lê girêdana çîroka resen, ji ya adapte cudatir e. Iblîs nivîskarî dibe mala jina wî ya ku piştî mirina wî li gel dezgehdarkî re zewicî. Kêfxweşî û bextewariya wan dibîne û bi vê yekê hem diheside hem jî li ber xwe dikeve.

Di dawiya dawiyê de jî wekî beşek cuda di derheqê jiyanê de hinek şîretan li xwendevanan dike.

Beşa dawiyê ya çîroka adapte, bi xwerû ya Kamiran Bedirxan e. Bi vê beşê hem xeyal û hêviyên xwe hem jî yên hemû nivîskar û rewşenbîrên kurdî nûs ji nava dilê xwe rijandiye li ser kaxezê. Lewra kesekî/e nivîskariya zimanekî ji aliyê edebiyatê ve di xetereyê de ye bike; wê xeyal û hêviyê dike ku ew tim û daim bê xwendin, neye jîbîrkin û neteweya wî minetdarê wî be. Ji ber ku wî riyek tijî strî daye ber xwe û daye pey wê riyê. Ji aliyê payîdariyê ve –ji bo nivîskarekî- ev rîskeke mezin e. Wî barek giran hildaye ser milên xwe. Ew erkeke netewî tîne cih. Û divê ev, bê dîtin. Di dema Kamiran Bedirxan de, rewşa xwendinê ya di nav kurdan de ji dema Ehmedê Xanî gelek cuda nîne. Wî jî bi nivîsandina kurdî hem erkeke neteweyî aniye cih, hem jî rîskek mezin standiye. Lewra Ehmedê –ji berhemên wî jî diyar e- dikaribûye osmanî, erebî an jî farisî binivîse. Ehmedê Xanî beriya nivîsandina Kamiran Bedirxan ya vê çîrokê 250 salan di Mem û Zîn û Dîwana xwe de behsa rewşa xwe ya tercîha kurdî dike. Heman rewş ji bo Kamiran Bedirxan jî derbasdar e.

“Çibkim ku qewî kesad e bazar

Ninin qumaş-i ra xerîdar” (Mem û Zîn)

²⁵ Kamiran Bedirxan, “Nivîsevan”, Hawar, j.22., rp.3, Şam, 1932

“Teb’ê Xanî sedefa gewherê ‘irfan e welê

Metnixwanek nebitin sahîbe me’na çi bikit? (Dîwana Xanî)²⁶

DI EDEBIYATA KURDÎ DE NIMÛNEYÊN ADAPTASYONÊ

Di edebiyata kurdî de di warê klasikan de jî adaptasyon derdikeve pêşberî me. Çirokên evînî yên wekî Leyla û Mecnûn, Yûsif û Zelîxa û Şêxê Sen’an çawa di edebîyatên rojhilat(navîn)î de hatibin nivîsandin, wersiyonên wan ji aliyê helbestvan û nivîskarên kurd, ên di dema mîrektiyên berhem dayîn de jî hatîne pê.

Leyla û Mecnûn: “Efsaneyek a ereban e. Di vê efsaneyê de behsa helbestvanê bi navê Qeys Îbnî Mulewwah (mirin 689 an jî 699) ê ku bi nasnavê “Mecnûn” helbestan dixwîne û keça ereb a bi navê Leylî(Leyla) (behsa serpehatîya evîna wan) ya bi veqetana herdu evîndaran bi dawî bûyî dike. Li gorî rîwayetê Qeys û Leyla dotmam-pismamê hev in. Hêj bi temenê biçûk de ji hevdû hez dikin. Helbestên Qeys ji bo Leylayê gotî li ser zimanan digere. Bavê Leylayê ji ber ku navê keça wî kiriye benîştê devê xelkê li dijî zewaca wan derketîye. Leyla di gel yekî din tê zewicandin, Qeys dikeve çolan; êdî wekî Mecnûn (dîn) tê nasîn. Leyla ji ber êşa vê veqetîne dimire; Mecnûn jî li ser gora wê dimire.

Ev efsane di sedsala 10. de di edebiyata erebî de berbelav dibe. Nesîr tev li helbestên kû tê gotin ên Mecnûn in dibin û ev efsane dibê çîrok.

Di edebiyata farisî de Nîzamiyê Genceyî(ss.12.) ev efsaneyê ji bo mesnewiya xwe wekî mijar bijartîye(1188). Nîzamî, di mijarê de hinek guhertin kiriye. Helbestvanên ku di edebiyata tirkî û farisî de ev mijar bi kar anîn bêtir li pey rêça Nîzamî çûne. Helbestvanên herî navdar ên di edebiyata farisî de ev mijar bi kar anîn ev in: Emir Xusrew (m. 1325), Camî (1414-1492), Mektebî (ss.16); piştî di zaravayê çaxatayî de Elî Şîr Newaî (1441-1501); di zaravayê ezerî de ji aliyê Fuzûlî (m. 1556) ve

²⁶ Mem û Zîn, Amadekar: Jan Dost, Weşanên Avesta, Stenbol, 2010, rp.30-31

hatiye nivîsandin. Di nav van de ya herî navdar berhema Fuzûlî (1535) ye.”²⁷ Edebiyata kurdî de jî Harisê Bedlîsî (ss. 18) Leyla û Mecnûn (1748 an jî 1758) nivîsîye.²⁸

Yûsif û Zelîxa: “Tiştên ku hatin serê Yûsif pêxember (avêtina birê ya Yûsifê kurê Yaqûp a ji aliyê birayên wî ve, ji ber ku li Misrê bersivê nade evîna qedexe ya Zelîxayê avêtina wî ya zindanê, şîrovevên wî yê xewnan ên di zindanê de, anîna wî ya li ser kar a di qesrê de, hevdiîna wî û birayên wî hwd.) di Qur’ana Pîroz de wekî “xweştirîna çîrokan” hatiye binavkirin û bi awayekî berfireh hatiye vegotin (Sûreya Yûsif ayeta 11.) Di edebiyata tirkî de helbestvanên wekî Alî (1232), Şeyat Hemze (ss.13), Sûlî Feqîh (dawîya ss.13.)ev mijar ji aliyê wê ya olî ve bi kar anîne.”²⁹ Di edebiyata Kurdî de jî Selimîyê Hîzanî (ss.18) û Harisê Bedlîsî (ss. 18) Yûsif û Zelîxa nivîsandîne.³⁰

Mem û Zîn: Mem û Zîna Ehmedê Xanî bi xwe, ji çîroka gelerî ya kurdî Memê Alan hatiye girtin. Li ser vê re jî adaptasyonên wê hatine çêkirin.

“Adaptasyonên Mem û Zînê yê wekî filman:

Sinema:

Mem û Zîn (1991)-Derhêner: Ümit Elçi

Rêzefilm:

Memî Alan (2002)-Derhêner: Nadîr Hesên (Kurdistan TV)

²⁷ Leyla ile Mecnun(1986), Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (c. 14, rp. 7460). Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul: Lİbraire Larousse

²⁸ ADAK Abdurrahman

²⁹Yusuf ile Züleyha(1986), Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (c. 24, rp. 12648). Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul: Lİbraire Larousse

³⁰ ADAK Abdurrahman, Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk, Weşanên Nûbihar, Stenbol, 2014. Rp.290

Sîya Mem û Zîn (2012-...) Derhêner: Yusuf Güven (TRT6)³¹

Şêxê Sen'anî : “Çîroka Şêxê Sen'anê ku pêncî salan şêxîti kirî û xwediyê çar sed muridan, di mesnewîya Ferîdudîn Ettar a bi navê Mantiqû-t Teyr (1187) de derbas dibe.”³²

“Feqiyê Teyran jî menzûmeya Şêxê Sen'anî di sala 1030\1620î de nivîsandiye. Menzûme ji 362 bendan pêk tê. Menzûme behsa evîna şêxekî zahid ji bo keçeke Mesîhî ya Ermenî dike. Ev evîna dike ku şêx tekya û mirîdên xwe terk bike û biçê welatê evîndara xwe. Di encamê de şêx terka dîne xwe kiriye, xaç xistiye stûyê xwe û şivantiya berazên bavê mehbûba xwe kiriye. Piştî demekê dema ku şêx digihe ruşda xwe, herdu bi hev re Misilman dibin.”³³

Mewlîd: (Min ev nirxandinên di derheqê Mewlîdê de bi temamî ji Mufîd Yuksel standiye. Wekî Hawarê di vê de jî min dest bi rastnivîsa wî nedaye.) Nivîskar Mufîd Yuksel di nivîseke xwe ya tirkî de [Molla Hüseyin El-Batevî ve Kürtçe Mevlid-i Şerîfî(Mela Hisên Bateyî û Mewlîda Şerîf a Kurdî)] behsa têkilî -û bêtir- hevşibiyên mewlîda Bateyî û Silêman Çelebî dike:

“Mewlîd cara pêşî ji aliyê hevalê Bedîûzeman Se'îdê Norsî yê nêzîk Ehmed Ramîz ve di sala 1324an de li Qahîreyê hatiye çapkirin. Piştî sala 1327an de dîsa ji aliyê Mihemed Şefîq El-Erwasî ve li Stenbolê di çapxaneyê Ehmed Kamil de hatiye çapkirin. Mewlîd, ji bilî van çapan, çend carên din jî çap bûye, di sala 1996an de li Dihokê ji aliyê Tehsîn Brahîm Doskî û Muhsin Brahîm Doskî ve li ber hinek nusxeyên destnivîs bi tehqîqî hatiye çapkirin. Çapa girîng a dawî jî ligel lêkolînek berfireh a di derheqê jiyana nivîskar û destpêkê ve li Stenbolê ji aliyê Mela Evdîlsemmed û Mela Evdîlsemmed çê bûye. Ev weşan a herî zanistî ya Mewlîda Kurdî ye. Dîsa tefsîrek a vê

³¹ <http://tr.m.wikipedia.org/wiki/memuzin>

³² GÜNEŞ Mustafa, Menakıb-ı Şeyh Sen'anî, H Yayınları, İstanbul, 2010, rp. 4

³³ ADAK Abdurrahman, Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk, Weşanên Nûbihar, Stenbol, 2014. Rp.243

Mewlîda Kurdî bi Erebî, ji aliyê Zeynelabidîn Amidî ve hatiye çê kirin û li Diyarbekirê çap bûye.

Mewlîda Kurdî qismen jî ji aliyê me'neyê ve dişibe Mewlîda Tirkî ya Silêman Çelebî (mirin: Bursa-528/1422) û ji metnê diyar dibe kul i ber wê hatiye nivîsandin. Heta ew pêlewazên bi “Merheba”yê dest pê dike eynî wekî pêlewazên “Merhaba”ya Mewlîda Silêman Çelebî ye û mîna wergera wê ye.”

Mewlîda Silêman Çelebî:

یارادلمش جمله اولدی شادمان
غم گیدوب عالم یگیدن بولدی جان

جمله ذرات جهان ایوب ندا
چاغریشوبن دیدیلرکم مرحبا

مرحبا أی عالی سلطان مرحبا
مرحبا أی کان عرفان مرحبا

مرحبا أی سر فرقان مرحبا
مرحبا أی درده درمان مرحبا

مرحبا أی بلبل باغ جمال
مرحبا أی آشنای ذوالجلال

مرحبا أی ماه وخرشید هدی
مرحبا أی حقندن اولمایان جدا

مرحبا أی عاصی امت ملجائی
مرحبا أی چاره سز لر أشفعی

مرحبا أی جان باقى مرحبا
مرحبا عشاقه ساقى مرحبا

مرحبا أی قرۃ العین خليل
مرحبا أی خاص محبوب جلیل

مرحبا أی رحمةً للعالمین
مرحبا سنسین شفیع المذنبین

مرحبا أی پادشاه دو جهان
سنڭ ایچون اولدی کون ایله مکان

أی جمالی گون یوزی بدر منیر
أی قمو دوشمشلره سن دستگیر

دستگیر بیسین قمو افتاده نڭ
هم پناهی بنده و آزاده نڭ

أی گوگلر در دینڭ درمانی سن
أی یرادلمشلاڭ سلطانی سن

سنسین اول سلطان جمله أنبیا
نورچشم اولیا و اصفیا

أی رسالت تختنڭ سن خاتمی
أی نبوت مهرینڭ خاتمی

چونکه نورڭ روشن ابتدی عالمی

كُلِّ جمالِكْ كَلشَن ايتدى عالمى

اولدى زائل ظلمت جهل و ضلال

بولدى باغ معرفت عين كمال

يا حبيب الله بزه امداد قيل

صوڭ نفس ديدار اڭ ايله شاد قيل

Yaradılmış cümle oldu şâduman

Gam gidüb âlem yeniden buldı cân

Cümle zerrât-ı cihân idüb nidâ

Çağrısuben didiler kim merhabâ

Merhabâ ey âlî Sultan merhabâ

Merhabâ ey kân-i irfân Merhabâ

Merhabâ ey Sırr-ı Furkân merhabâ

Merhabâ ey derde dermân merhabâ

Merhabâ ey bülbül-i bâğ-ı cemâl

Merhabâ ey âşina-yı Zü'l-Celâl

Merhabâ ey mâh u hurşîd-i hüda

Merhabâ ey Hakk'dan olmayan cüda

Merhabâ ey âsî ümmet melcei

Merhabâ ey çâresizler eşfa'ı

Merhabâ ey cân-ı Bâkî merhaba
Merhabâ uşşâka sâkî merhabâ

Merhabâ ey kurratu'l-Ayn-ı Halîl
Merhabâ ey hâs-ı mahbûb-ı Celîl

Merhabâ ey rahmeten lilâlemîn
Merhabâ sensin Şefîu'l-Müznibîn

Merhabâ ey padişah-ı dû cihân
Senin için oldı kevn ile mekân

Ey cemâlî gün yüzi bedr-i münîr
Ey kamu düşmişlere sen destgîr

Destgîrisin kamu üftâdenün
Hem penâhı bende vü âzâdenün

Ey gönüller derdinün dermânı sen
Ey yaratılmışların sultânı sen

Sensin ol sultân-ı cümle enbiyâ
Nûr-ı çeşm-i evliyâ vü asfiyâ

Ey risâlet tahtının sen hâtimi
Ey nübüvvet mührinün sen hâtemî

Çünkü nûrun rûşen itdi âlemi
Gül cemâlun gülşen itdi âlemi

Oldı zâil zulmet-i cehl ü dalâl
Buldı bâğ-ı ma'rifet 'ayn-ı kemâl

Yâ Habîballah bize imdâd kıl
Son nefes dîdârın ile şâd kıl

(Süleyman Çelebi, Mevlid, Rıza Efendi Neşri, 1327:8-9; Faruk K. Timurtaş Yayını, 1990: IX, 29, 99-101)

Mewlîda Mela Hisên Bateyî:

جمله ذرات جهان دا أف ندا
کرنه گازی پیکفه گوتن مرحبا

مرحبا أی سرّ فرقان مرحبا
مرحبا أی درمان دردان مرحبا

مرحبا أی جان باقی مرحبا
مرحبا أی عشاق ساقی مرحبا

مرحبا أی عالی سلطان مرحبا
مرحبا أی کان عرفان مرحبا

مرحبا أی شمس تابان مرحبا
مرحبا أی جان جانان مرحبا

مرحبا أی قرّة العین خليل
مرحبا أی خاص محبوب جلیل

مرحبا أى رحمة للعالمين
مرحبا أنت شفيع المذنبين

مرحبا أى أفتاب بى زوال
مرحبا أى ماه تاب لا يزال

مرحبا أى بلبل باغ وصال
مرحبا أى آشنای ذوالجلال

مرحبا أى نور خرشید خدا
مرحبا أى توژحق نابى جدا

مرحبا مطلوب عالم هرتوى
مرحبا اولاد هاشم هر توى

مرحبا أى نورحقرا مظهرى
مرحبا أى اوليارا سرورى

مرحبا هاتى شقان أمتى
مرحبا هات بومه نورا دولتى

مرحبا أى بدرعالم يا منير
مرحبا أى خلق كتى را دستگیر

مرحبا سلطان جمله أنبیا
مرحبا أى نورچشم أصفیا

Cümle zerrât-1 cihân dâ ev nidâ

Kérne gâzî pékve gotin merhabâ

Merhabâ ey Sırr-ı Furkân merhabâ
Merhabâ ey dermân-ı derdan merhabâ

Merhabâ ey cân-ı Bâkî merhabâ
Merhabâ uşşâk-ı sâkî merhabâ

Merhabâ ey âlî Sultan merhabâ
Merhabâ ey kân-ı irfân merhabâ

Merhabâ ey şems-ı tâbân merhabâ
Merhabâ ey cân-ı cânân merhabâ

Merhabâ ey kurratu'l-Ayn-ı Halîl
Merhabâ ey hâs-ı mahbûb-ı Celî

Merhabâ ey rahmeten lilâlemîn
Merhabâ tûyi Şefîu'l-Müznibîn
Merhabâ ey âfitâb-ı bîzewâl
Merhabâ ey mâh-ı tâb-ı lâyezâl

Merhabâ ey bülbül-ı bâğ-ı visâl
Merhabâ ey âşina-yı Zi'l-Celâl

Merhabâ ey nûr-ı hurşîd-ı Huda
Merhabâ ey tû ji Hakk nâbi cüda

Merhabâ matlûb-ı âlem her tûyi

Merhabâ ewlâd-ı Hâşim her tûyi

Merhabâ ey nûr-ı Hakkra mazhari

Merhabâ ey ewliyâra serweri

Merhabâ hâti şivân-i ümmeti

Merhabâ hât bûme nûra devleti

Merhabâ ey bedr-i âlem yâ Münîr

Merhabâ halk-i ketira destgîr

Merhabâ sultân-ı cümle enbiya

Merhabâ ey nûr-ı çeşm-i asfiya

(Hüseyn El-Batevî, Mevlid, Seyyid Şefik Arvasî Neşri: 24-25; Nubihar Yayınları Neşri: 2006:106-109)

Bi taybetî ew beyta wekî dîsgotin di nava pêlewaz û tewşîhê de tê dubarekirin jî
ji aliyê wateyê ve heman e:

گر د فیتن هون ژ نار بن نجات
بعشق و شوقك هون ببیژن الصلوة

گر دیلرسز بوله سز او ددن نجات
عشق ایله درد ایله ایدك الصلات

Ger dévitin hûn ji nâré bin necât

Bi'aşk o şevqek hûn bibéjin Es-Selât

Ger dilersiz bulasız oddan necât
'Işk ile derd ile eyidin Es-Salât"³⁴

Herwiha di Hawarê de (hejmara ya 33 an) Nûredîn Êsif ji nivîskarî Frensî Alphanse Daudet çîroka bi navê "Les Êtoiles" wekî "**Stêrk**" bi adapteyî kurdî kirîye.³⁵

Dîsa Celalet Bedîrxan di hejmara 31'an de ji nivîskarî Frensî "Alfred de Vigny çîroka bi navê "La mort du loup" wekî "**Mirina Gurî**" adapte kiriye. Celalet hem derheqê jîyana nivîskar de agahîyan dide hem ji sedemê adaptekirina (bi gotina wî "wergerandin")a vê çîrokê dike.³⁶ (**Hawar rp. 521-522**).

³⁴ divanpost.blogspot.com>kurtce-mevlid

³⁵ Nuredîn Êsif, "Stêrk", *Hawar*, (hj. 33), Belkî, Diyarbakır, 2012, rp. 556-557.

³⁶ Bedir-Xan Celadet Alî, "Mirina Gurî", *Hawar*, (hj. 31), Belkî, Diyarbakır, 2012, rp. 521-522.

WERGERA “NIVÎSKAR Û ŞEYTAN” A JI TIRKÎ³⁷

“Jiyana payîzê ya di demsala mirinê û zer û çilmisokî de çiqas dijwar e. Rojên cûn, ezmanêk bêroj û bigirî, şevên reş û tarî, bayên stranên bi kovan dibêjin, sihênpayîzê –ew sihên ku reş û tarî; ev hemû, tiştên tarî û ne zelal tînin bîra mirovan... Di giyana mirovî de sawek veşartî diwêlîde. Sawek ku di hundirê wê de tişt peyda nabe, bênavber diguhere, dizê. bêsl dibe, li hember jiyana ku dimire.

Carinan, dema payiz diqede, taqet di mirovî de namîne ku ligel fikr û hizrên tarî yên ku giyana wî pêçayî, şer bike! Ji ber vê, her kesê ku dixwaze ji êşa van xelas dibe, bila di demek nêz de rabe pêşwaziya van. Aha, rîya tekane ev e kuya mirov xwe ji tevlihevî û bêlayeniyê rizgar bike û jixwebawer pê li axa qewîn bike.

Lê ev, riyek dijwar e. Di nav striyan re derbas dibe. Ev strî, her dem dilê we yê ku tijî jiyana heta xwînê jê tîne, ji hev dike. Li ser vê rê her dem “şeytan” li benda we ye. Ev, ew şeytan e ku, ew ê Goetheyê mezin li we dayî naskirin, ”Şeytan”ê herî baş ê ku ji aliyê we ve tê zanîn e.

Aha, “Şeytan”ê ku ez behsa wî dikim ev e.

Bêhna şeytanî teng dibû.

Şeytan her dem bi kêrî xwe tê û kengî bixwaze dikare bikene. Wî jî dizanî ku di jiyana de hinek tişt hene ku şeytan bi xwe jî hêza kenî li xwe nabîne. Bo nimûnê şeytanî tu deman henekên dijwar li rastiya mezin a heyînê nekiriye. Heger mirov rastiye bibêje, Şeytanê me yê xoşewîst, ji bêaqilîyê bêtir heyberek bêrêz e. Heger mirov baldari lê binêre, mirov dê bibîne ku şeytan jî wekî me demeke xwe yê zêde ji bo tiştên

³⁷ Ev werger, min ji pirtûka “Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Weşanxaneya Cem, Stenbol, 2012,” kiriye.

tewşomewşo vediqetîne. Lê em vê berdîn... Hem em ne zarok in ku pêlîstoka xwe bişkînin, ji bo ku em tiştê di hundirê wê de, ya veşartî fêm bikin.

“Di tariya şevkî payizê de Iblîs, li gornistanê, di nav goran de digeriya. Bêhna wî teng bibû, fitik lêdixist û li derdora xwe dinêrî ku ji xwe re şahiyekê bibîne. Şeytanî bi fitikan romansek gelek kevin lêdixist, ev romansa ku bavê min jê hez dikir:

“Rojeke payizê

Li ber bayê diçû.

Pelek ji çiqilê xwe ketî...”

Ba li ser goran, di nav xaçên reş re difire û dizure. Û strana şeytanî dubare dikir. Ewrên payizê strayên teng ên miriyan bi hêstirên xwe yên sor av dida û hêdî hêdî dixijîya û diçû li ser rûyê ezmanî.

Darên goristanê yên dilpêşewat çiqilên xwe yên tazî ber bi ewrên bêdeng ve dirêj dikirin û li ber bayê bi bizdonekî diqîçqîçî. Çiqil li xaçan diket. Wê demê li goristanê xuşîniyek heznî, dengê giran û tirsder derdiket.

Şeytanî difitîkand û difikirî:

“Xalek ku bê meraqkirin: Gelo mirî di hewayê bi vî awayî de xwe çawa hîs dikin. Her hal şilatî diçe heta wê derê, di nava wan de. Gerçî, wan ji kêliya mirina xwe pê ve hestiyên xwe ji ber bayê sîgorta kirine, lê gerek dîsa ev ne tişteke xweş be. Ez bang li yekî ji wan bikim û em ji xwe re lewçetiyê bikin dê çawa be gelo? Çawa be ev tişt, dê hem ji min re heta ji wî re jî bibe kêf. Ez ban kim! Li cihekî li van deran, nivîskarek nas veşartibûn. Dema ew sax carcaran ez diçûm serdana wî. Ma çima em hevaltiya xwe nû nekin! Hemû mirovên di vî karî de gelek nijdî ne. Em lê binêrin, ka gelo gor, wan qaneh dike? Gelo gora wî li ku derê bû?”

Ew şeytanê ku her tiştî dizane jî ji bo ku cihê gorê bibîne mecbûr ma demek dirêj di nav goristanê de bigere. Bi neynokên xwe li wî kevirê mezin ê li ser gora hevalê xwe dide û dibêje:

“ Hê, li min binerin” got, “rabin!”

Jibinê erde dengêkîfetisokî hat bihîstin:

“Ez ê çima rabim?”

“Divê hûn rabin!”

“Ez ranabim.”

“Çima?”

“Ma hûn kî ne?”

“Hûn min dizanin!”

“Nebe ku hûn sansûr bin?”

“Na!”

“Nexwe dibe ku hûn polîs bin?”

“Na, na!”

“Ma hûn ne rexnegir in?”

“Ez Iblîs im.”

“Waa! Ez ê niha rabim.”

“Kevirê ku li ser gorê ji cihê xwe qeliqî. Ax qelişî. Qerqûdeyek ji nav derket... Ev, qerqûdeyekî wekî xwendekarên tibê li ser dersa anatomiyê dibînin bû. Lê belê ev

qerqûdeyek qirêj bû, lîfên wî yên pevgerêdanê jî nebûn. Piştê di qulikê çavên wî de, şûna çavan, ronahiyek şîn û bifosfor vêdîket.

Nivîskar ji gora xwe derket, ji bo ku wê axa mayî hestiyên xwe ve biavêje, xwe dawêşand. Hestiyên wî li hev ketin. Ji bo ku bi nêrînên xwe yên sar û şîn li ezmanê ewgirtiyê reş binêre serê xwe rakir.

“Şeytan:

“Ji ber ku hûn derketin bijîn.” got.

Nivîskarî bi kurtasî wiha bersiv da:

“Aha ez nikarim wê bikim.”

Bi dengê ewqasî nizm û ecêb diaxivî, te digot qey du hestî bi awayekî ku bi zehmetî tê bihîstin li hev dikevin û dikin zîqînî.

“Ji biwêja ku min bi kar anî li min biborin.”

“Tika dikim. Lêjiberçiwe ez rakirim?”

“Min dê pêşniyazek li webikira, ji bo em bihev re piçekî bigerin. Ji xeynî wê tu mebesta min nîn e.”

“Waa! Bi kêfxweşî ez ê vê pêşniyaza te qebûlbikim. Lê hewa gelek xerab e...”

“Ez dibêjim gerek hûn ji sermaye netirsîn?”

“Na, na... Jixwe hêj di jiyana xwe ya li ser rûyê erdê de min gelek caran serma hilaniye.”

“Belê, tê bîra min. Dema ku hûn mirîn laşê we wekî cemedê bû.”

Nabe ku ji wê jî zêdetir be?.. Di hemû jiyana min de her wekî ku tu ava sar bi ser min de bikî, li min dikirin.

“Di nava gor û xaçan de, di riya teng de, bi hev re dimeşyan. Ji nav çavên nivîskarî du ronahiyên şîn diket erdê û riya Iblîs ronî dikir. Xunavoka dibarî ew hêdîka şil dikirin, ba ji nav wî sîngê nivîskar ê ku êdî dil tê de neyî û parsûyên wî yên tazî re bi serbestî derbas dibû.

“Nivîskarî ji Iblîsî pirsî:

“Em diçin bajêr, ne wisa?”

“Li wir çi heye ku bala dikşîne?”

Nivîskar bi awayekî guhnedêr bersiv da:

“Jiyan heye, ezbenî.”

“Waa!... Nexwe hêj wateya jiyanê heye ji bo we?”

“Ma tu çi dibêjî?...”

“Lê belê çima?”

“Ma ez çi bibêjim? Mirov hemû tiştî bi keda ku xerckirî re dipêve. Bo nimûne heger kesekî kevirek ji rêzê ji serê Çiyayê Araratê anîbe, ev kevir ji bo wî kesî kevireke pîroz e.”

Iblîs keniya û got:

“Mirovê reben!...”

Nivîskar bi rûsarî li dijî wê derket:

“Di heman wextî de mirovê bextiyar!”

“Iblîs bi bêdengî milê xwe hejand:

Ji goristanê derketibûn. Li pêşiya wan kolanek û di herdu aliyên kolanê de du rêz xanî hebûn. Di nav xaniyan de jî ronahiya fanûsên rê yên qels ku, ji wê taritiya xwezayî re şahîdî dikir.”

“Piştî bêdengiyeke kurt Iblîsî dest bi axaftinê kir:

“Ê de ka bêje heyran, rehet a te çawa ye di gorê de?”

“Piştî tû hîn bûyî ne xerab e, gelek aram e... Lê hûn dizanin, berê gelek wêran bû. Ew kerê devê tabûtê bizmar kirî, ew bizmar li serê min de kuta bû. Ne tiştê girîng e, lê dîsa jî ez pê aciz bûm. Hûn dizanin, ez vê helwestê wekî simbolîzmek kîndar dibînim. Teşebûsa xirakirina mejiyê min, ê ku carinan dixwest hinek tiştinên mirovan bihilweşîne, xwiya bû li min. Piştî kurmên axê hatin. Bila ji min dûr bin. Wan hêdî hêdî mejiyê min dixwarin.”

Şeytan:

“Bêguman!” got. “Ji ber vê yekê ne baş e tu wan sûcdar bikî. Laşek bi ziravî dagirtî, ez dibêjim qey gerek ne porsiyonek tehmxeş be.

Nivîskar li dijî vê yekê derket:

“Ma heçko laş bi min ve mabûbû?”

“Lê dîsa çawa be, piçek hebû! Kurm vî karî ji zewqstendinê bêtir wekî peywireke ne jidil dibînin. Lê ligel vê çendê zûtir û bi hezkirin dixwin...”

“Ev tiştê normal e... bi ixtîmaleke mezin goştê wan tehdartir e.”

Şeytan pirsiya:

“Di payîzê de gor çawa ye, hêmî ye?”

“Hêmî ye. Lê mirov dielime. Heger hûn rastiyê bixwazin, tiştê ku min ji hemûyan bêtir aciz dike ew e ku; dema hinek kêmaqil li goristanê digerin bi tesadûfî tîni li ser gora min dişekin. Ez nizanim ev çiqas e li binê erdê de radizem. Ji ber ku hem ez hem jî hemû tiştên li derdora min di rewşeke rawestayî de ye, ne pêkan e ku hişê min ji wateya demî bigire.”

Şeytan got:

“Ev çar sal in ku hûn di bin axê de radizên. Gelek nemaye dê bikeve sala pêncan de...”

“Rastî? Wey tu lê binê! Di vî demî de sê kes hatine li ser gora min. Xwedê belayê bide wan, wan ez gelek aciz kirim. Yekî ji wan bi eşkereyî hebûna min înkâr kir. Dema hat nivîsa li ser kêla min xwend bi sonda temam got: “Zilamekî wiha tune bû.” Min nivîskarekî bi vî navî di heyata xwe de ne xwendiyê. Navê wî li min biyanî nayê. Di xortaniya min de, li taxa me, bi vî navî zilamek hebû ku sindoqeke veşartî ya deyndayînehebû. We dît, çawa çêbû? Hâlbûkî tam şazdeh salan di kovarên ku herî zêde tîni xwendin de nivîsên min derketin. Qasê ku ez li ser rûyê erdê her berhemeke min sê caran çap bûn.”

Şeytan got:

“Piştî mirina we jî berhemên we du caran hatin çapkirin.”

“We dît? Piştî du kes din jî hatin. Yekî ji van got: ‘Ew bi xwe ye!’ ‘Erê di dema xwe de ew jî dixwendin.’ ‘Hemû kes tîni xwendin.’ ‘Vî zilamî fikrên çawa telkîn dikir gelo?’ ‘Bi giştî qencî... Xweşikî û fikrên her wekî din telkîn dikir.’ ‘Erê, erê tîni bîra min.’ ‘Zimanê wî piçek bi teşeyî bû.’ ‘Gelek ji van di binê axê de radizên.’ ‘Erê, axa Rûs

ji aliyê behreyê ve gelek dewlemend e.’ Piştî van gotinan gayên Xwedê, cihimîn û çûn. Ez dizanim gotinên germ, germiya gora min bilintir nake. Lêdîsa çawa be li zora mirov diçe. Hem dilê min ew qasî xwest ku ez dijûnan li wan bikim.”

Şeytan keniya:

“Nexwe, te ew di nav çêran de bihiştana!”

“Na... Hûn dizanin, ev, dê piçekî ecayîb bibûya. Di beriya sedsala bîstan de sixêfkirina miriyan dê tiştêkî seyr bibûya. Piştîrê dê ev yek li ser hesabê materyalîstan derbeke giran bihata dîtin.”

Bêhna şeytan dîsa teng bû.

“Vî nivîskarî di saxiya xwe de dixwest bibe zavayê her dawetê û miriyê her ayîna cenazeyê. Niha jî her çiqas hemû tiştên di hundirê wî de xera bûbe jî dev ji meraqdariya navdariyê bernade. Heçko çi qedr û qîmetê mirov heye li cem jiyanê! Tiştî girîng tenê giyana mirov e. Ev mirov çiqas heyînên acizker in!”

Tam, dê şeytan ji nivîskarî bixwesta biçe gora xwe de di hundirê serê wî yê tijî xerabî de fikreke şewq da. Vê gavê di qadekê de bûn. Her çar dora wan bi girseyên mezinên xaniyan girtîbûn. Ezmanekî şilûreş ê bi ewrên nizm ve hatî dorgirtin raserî qadê pêçayî bû. Ezmên heçko xwe li ser banên xaniyan de berdayî bû.”

Şeytanî bi naziktiyeke mezin xwe ber binivîskar ve tewand û jê re got:

“Li min guhdarî bikin, ma hûn naxwazin bibînin ka jina we çi dike, çawa dijî?”

Nivîskarî hêdî hêdî jê re got:

-Heger hûn rastiyê dixwazin, ez jî nizanim ka gelo ez dixwazim bibînim an na.

Şeytan(î):

-“Nexwe hûn tam miriyek in”, got û ew şarand.

Nivîskarî bi awayekî zindî hestiyên xwe dawêşand û got:

-“Na, tiştê wisa ka dibe? Ez ne li dijî vî karî me, jixwe ew min nabîne... Bibîne jî nas nake, ne wisa?...”

Şeytanî , ew piştrast kir:

-“Belê... Gava...? Bila gumana we jê nebe.

Nivîskarî jê re zelal kir:

-“Ez çima vê dibêjim, hûn dizanin? Jina min qet nedixwest ez ji bo demek dirêj ji malê dûr bikevim.

Aha, dîwarê malekê ji holê rabû an jî wekî camê zelal bû. Nivîskarî hundirê çend mezelên mezin dît. Hundirê van mezelan gelek rondar, rihet û xweşik bûn...

Nivîskar wekî mirovekî jixwerazî:

-“Mobîlya xweşik in.” Got: “Gelek xweşik in mobîlya... Heger ez di van şertan de bijiyama, ez bawerim heta îro jî ez nedimiriya.”

Şeytanî biken got:

-“Li xweşa min jî çû. Hem bihayê wan jî ne gelek e, hemû sê hezar rûble digirin.”

“Wa... Ma wisa ne giran e? Baş tê bîra min, ji berhema min a herî mezin 815 rûble ji min re mabûbû. Ez hema hema salekê li ser wê berhemê xebitîbûm. Gelo li vir kî dijî?”

“Jina we.”

“Rastî?... Na, lo!... Ev... Baş e... Ev jinik, ew e? Ango jina min?”

“Ew bi xwe ye... Aha mêrê wê jî hat.”

“Jina min çiqas xweşik bûye. Cil û bergên wê çiqas lihevhatiye. M... We got mêrê wê?... Çiqas zilamek tendurist e. Rûyê wî gelekî ji rêzê ye... Di dîtina xwe de zilamek baş dixuye lê rûyê wî rastî jî mîna yê fodîla ye. Heta rûyek semewq..”

Şeytan bi nermetingî li nivîskarî nêrî û got:

“Hûn dixwazin şûna we ez axîne bikşînim?...”

Lê belê nivîskar xwe berdabû seyra menzereyê.

“Çiqas rûgeş in... Herdu jî ji jîyana xwe dilxweş dixuyên... Gelo hûn dizanin, jinik ji wî hez dike?...”

“Oxweş... Belê, zehf!”

“Gelo zilam kî ye?”

“Di firoşgeha modayê de dezgehdar e...”

Zilamî bi hêdîka ew gotin dubare kir û demek dirêj peyvek din ji devê wî derneket.

“Di firoşgeha modayê de dezgehdar...”

Şeytan li wî dinêrî û bi kêf dikeniya.

Got, nivîskarî:

“Çawa ye, ewqas tişt li xweşa we diçe?...”

Nivîskarî hewl da û got:

“Zarokên min hebûn... Keç û kurê min... Carinan ez difikirim. Kureke min heye, ew jî dê mezin bibe û bibe zilam... Ez wisa difikirim ku cenabê dezgehdarî perwerdekarek xirab e. Û kurê min...”

Kiloxê nivîskarî yê vala bi xemgînî hejiya. Şeytan bi awayekî qîrînî got:

“Binêr, binêr... Zilam çawa jinikê hambêz dike. Wisa xuyaye ku kêfa wan di cih de ye.

“Qe nebe ew dezgehdar yekî dewlemend e, gelo?”

“Pêşî xizan bû lê jina we dewlemend e!...”

“Jina min? Pere ji ku peyda kiriye?”

“Ji firotina pirtukên we peyda kir.”

Nivîskar, serê xwe yê vala û tazî hejand û got:

“Nexwe wisa ye! Nexwe wisa ye ha!... Nexwe ez ji herkesî zêdetir ji bo dezgehdarî xebitîme.”

Şeytanî bi kêfxweşî got:

“Belê, tiştta ku xuya dibe, wê nîşan dide.” Nivîskar li erdê nêrî û got:

“Min bibin gora min.”

Derdor tarî bû, baran dibarî, li ezmanan ewrên giran difiryan û bikêf fitik lêdixist.

Xwendevan, dilxweş nema nebû. Zikê xwendevanan bi edebiyatê repisandiye. Ji ber vê yekê ew kesên sirf ji bo ku xwe li ber dilê xwendevanan şîrîn bike dinivîsin jî, kêr caran li xweşa xwendevanan diçe. Vê carê xwendevan ji ber ku min di derheqê cehnemê ti tişt negotiye, ji min ne razî ye. Xwendevan ji ber ku bi hêvîyeke xurt bawer kiriye ku piştî bimire dê biçe bihuştê, hêj di saxiya xwe de dixwaze di derheqê cehnemê de hinek tiştan bizane. Lê ez çima derewan bikim, ez nikarim di vê mijarê tiştên wisa bêjim ku li xweşa xwendevanan biçe. Lewra cehnem nîn e, cehnemek bi hêsanî bê teswîrkirin, cehnemek ji agir nîn e. Lê belê tişteke din heye, hem jî tişteke ewqas tirsnaq ku neyê pîvandîn.

Dema nijdar ji bo we ji mirovên were bêjê “Mir!” hûn dikevin qadek ewqas mezin ku bê serûbin û gelek baş hatî ronîkirin. Aha ev qad, ew der e ku hûn xeletî û gunehên xwe fêr bikin.

Dema hûn di darbesta xwe ya teng de radizên, jiyana we ya xizan wekî çerxekê di ber wê re dibore. Jiyana we bi giraniyek wisa dibore ku mirov pê aciz bibe. Ji gava we bi hişmendî avêtî heta deqeya jiyana we ya dawî, hemû di ber çavên we re dibore. Hemû tiştên ku we di saxiya xwe de ji xwe vedişart, hemû derew û keraxiyên jiyana we... Hûn ê hemûyan bibînin. Hûn ê hemû hizrên xwe di ber çavan re biborînin, hemû gavên ku we xelet avêtin hûn ê bibînin. Jiyana we hemû, kêlî bi kêlî, dê ji nû ve dest pê bike. Û ji bo kû êşa we zêde bike hûn ê tiştinan bibînin: Ew riyên teng û xevîk ên ku hûn tê re derbas bûyîn, hûn dê bibînin ku hinek kesên din jî di heman riyên re diborin, hevdu dahf didin, ecele dikin, derewan dikin. Hûn ê bizanin ku ew kesan, van hemû tiştan sirf ji bo ku bizanin ka borandina vê jiyana xevîk û fetisok çiqas reziliyek e, dikin.

Lê hûn ê bibînin, ew çawa bi lezûbez ber bi mirinê ve diçin û hûn nikarin pêşî li vê yekê bigirin. Hûn ne dikarin biqîrin ne ji tiştê bikin. Viyana we ya alîkariyê ji xeynî tengî û aciziyê, dil û giyana we bi kêrî tu tiştî nayê. Çawe ye, baş e?

Dê jiyana we, di ber we re bibore, dê dîsa bibore, hûn ê dîsa wê, ji serî ve bibînin. Dawî ji bo xebitîna hişê we nîn e û dê nebe. Tu caran dawî li saw û êşên we nayê. Tu caran!!!

О черте³⁸

Осенью — печальной порой увядания и смерти — тяжело жить!

Серые дни, плачущее небо без солнца, тёмные ночи, угрюмо поющий ветер, осенние тени — густые и чёрные тени! — всё это навевает на человека мрачные думы, в душе его рождается таинственный ужас пред жизнью, в которой нет ничего устойчивого, вечно всё колеблется: родится, разлагается, умирает — зачем?.. Какая цель?..

Иногда нет сил бороться с тьмою дум, что охватывают сердце поздней осенью, — поэтому всякий, кто хочет скорее пережить их горечь, — пусть идёт им навстречу. Это единственный путь, которым человек может выйти из хаоса тоски и сомнений на твёрдую почву уверенности в себе.

Но это трудный путь... Он идёт сквозь терния, они до крови рвут живое сердце ваше, и всегда на этом пути ждёт вас — чёрт. Это именно тот, лучший из всех известных нам чертей, с которым познакомил нас великий Гёте...

Об этом чёрте я и рассказываю.

Чёрту было скучно.

Он слишком умён для того, чтоб всегда только смеяться, он знает, что в жизни есть явления, которые и сам чёрт бессилён осмеять, — никогда он, например, не касался острым ножом своей иронии величественного факта своего бытия. По правде говоря, этот наш любимый чёрт гораздо более дерзок, чем умён, и, если присмотреться к нему внимательно, пожалуй, окажется, что он, как и мы, большую часть своего времени посвящает пустякам. Но оставим это, — мы ведь не дети, не будем же ломать лучшую из наших игрушек, доискиваясь, что скрыто у неё внутри.

Однажды чёрт шлёлся по кладбищу среди могил во тьме осенней ночи; ему было скучно, он тихо свистал и, поглядывая вокруг себя, искал развлечений. Он насвистывал старинный романс — любимый романс моего отца:.

³⁸ Ev eslê çîroka Maksim Gorki ye, ” <http://maximgorkiy.narod.ru>”

Как от ветки родной
Лист, осенней порой,
Оторвавшись, по ветру летает...

А ветер вторил ему, с воем носясь над могилами между чёрными крестами, по небу медленно ползли тяжёлые тучи осени, орошая холодными слезами тесные жилища мертвецов. Жалкие деревья кладбища пугливо скрипели под ударами ветра, простирая к безмолвным тучам свои оголённые ветви. Ветви задевали за кресты, и тогда на кладбище рождался угрюмый шорох — звук тяжёлый и пугающий...

Чёрт свистал и думал:

«Любопытно, как чувствуют себя мертвецы в такую погоду? Вероятно, сырость проникает туда, к ним, и, хотя они со дня смерти навсегда застрахованы от ревматизма, однако, должно быть, неприятно!.. Разве вызвать одного из них и побеседовать с ним? Всё-таки развлечение для меня и для него, я полагаю... Вызову! Где-то тут сунули в землю знакомого мне литератора... При жизни я, бывало, посещал его, — почему бы не возобновить знакомства? Все люди этой профессии ужасно требовательны, — посмотрим — вполне ли удовлетворяет их могила? Но где же она?»

И сам чёрт, который, как известно, всё знает, долго бродил по кладбищу, прежде чем нашёл могилу литератора...

— Эй, слушайте! — крикнул он, стуча когтями по тяжёлому камню, которым был придавлен его знакомый. — Вставайте!

— Зачем? — глухо донеслось из-под земли.

— Нужно...

— Не встану...

— Почему?

— Да — вы кто?

- Вы меня знаете...
- Цензор?
- Нет!
- Может быть, жандарм?
- Нет, нет!
- И не критик?
- Я — чёрт...
- А! Сейчас вылезу.

Камень сдвинулся с могилы, земля разверзлась, и из неё явился скелет. Это был самый обыкновенный скелет, почти такой, по каким студенты изучают анатомию костей; только он был грязный, не имел проволочных связок, да в пустых впадинах, на месте глаз, у него сиял голубой, фосфорический свет. Он вылез из земли, встряхнул кистями, чтоб сбросить приставшую к ним землю, кости сухо стукнули друг о друга, и он, подняв череп кверху, посмотрел своим голубым, холодным взглядом в тёмное небо, покрытое тучами.

— Здравствуйте! — сказал чёрт.

— Не могу, — кратко ответил писатель. Говорил он тихо и таким странным звуком, точно две кости, чуть слышно скрипя, терлись одна о другую...

— Извиняюсь за мое приветствие, — любезно сказал чёрт.

— Ничего... Но зачем вы меня подняли?

— Хотел предложить вам прогуляться, — не более этого...

— А-а! Я с удовольствием пройду немного... Хотя погода прескверная.

— Полагаю — вы не боитесь простуды? — спросил чёрт.

— О, нет, я ведь ещё при жизни основательно простудился.

— Да, помню, вы умирали совсем остывшим.

— Ещё бы!.. Всю жизнь меня так усердно охлаждали...

Они шли рядом друг с другом по узкой дорожке, среди могил и крестов; из глаз писателя падали на землю два голубые луча и освещали дорогу чёрту... Мелкий дождь кропил их, и ветер свободно пролетал между голых

ребер писателя, сквозь грудь его, в которой уже не было сердца.

— Мы идём в город? — спросил он у чёрта.

— Что вас интересует там?

— Жизнь, государь мой, — бесстрастно объяснил писатель.

— Ба! Она ещё имеет для вас цену?

— Ещё бы!

— Но почему?

— Как сказать? Человек всё измеряет количеством своих усилий, и, если он принёс простой камень с вершины Арарата, — камень будет для него драгоценностью...

— Бедняга! — усмехнулся чёрт.

— Но и счастливец! — холодно возразил писатель.

Чёрт молча пожал плечами.

Они уже вышли с кладбища, перед ними лежала улица — два ряда домов, а посреди них — тьма, в которой жалкие фонари ярко свидетельствовали о недостатке света на земле.

— Скажите, — заговорил чёрт после паузы, — каково вам в могиле?

— Теперь, когда я привык к ней, — ничего, очень покойно, но сначала, знаете, было ужасно скверно. Болван, который заколачивал гвозди в крышку гроба, вбил зачем-то гвоздь мне в череп. Это, конечно, мелочь, но всё-таки неприятно было. Я, знаете, готов был думать, что это некий ехидный символизм, желание испортить мой мозг, при помощи которого я, бывало, сам кое-что портил людям... Потом явились червяки. Они, чёрт их возьми, кушали меня ужасно медленно...

— Ещё бы! — сказал чёрт. — И нельзя их винить за это — пропитанное желчью тело совсем не вкусное блюдо...

— Сколько на мне было тела! Сушие пустяки... — возразил писатель.

— А всё-таки съесть его — скорее неприятная обязанность, чем удовольствие... Вот, например, издателей черви едят быстро и с

наслаждением.

— Это понятно — они, должно быть, вкусные...

— А что, осенью в могиле сыро? — спросил чёрт.

— Сыровато, но к этому привыкаешь... Собственно говоря, больше всего беспокоят разные идиоты, которые, шляясь по кладбищу, случайно натываются на мою могилу. Не знаю — сколько времени лежу я в земле... так и сам я и всё вокруг меня неподвижно — представление о времени недоступно мне...

— Вы лежите в земле четыре года, скоро уже пять будет, — сказал чёрт...

— Да? Вот как... Было у моей могилы за это время три человека... Раздражают, будь они прокляты! Один, знаете, прямо отверг факт моего существования, — пришёл, прочитал надпись и с уверенностью говорит: «Такого не было! Никогда я не читал такого... но фамилия знакомая — во дни моей юности человек с такой фамилией имел в нашей улице тайную кассу ссуд...» Как это вам нравится? А я шестнадцать лет печатался в самых распространённых журналах и трижды при жизни издавался...

- После смерти вас издали два раза, — сообщил чёрт.

— Вот видите!.. А то пришли двое, и один из них говорит: «А! это тот?»

— «Он самый», — ответил другой. «Н-да, тоже и его читали во время `оно». — «Всех читают...» — «Что, бишь, провозглашал этот?» — «Обыкновенно, — идеи добра, красоты... ну и прочее...» — «Да, да, помню...» — «Язык у него был дубоват». — «Сколько их лежит в земле!» — «Да, русская земля талантами богата...» И ушли... быки!.. Я знаю — тёплые слова не повысят температуру могилы, и я их не хочу, но всё-таки обидно! И ах как мне хотелось обругать их!..

— Вы бы и ругнули хорошенько! — усмехнулся чёрт.

— Нет, неловко, знаете... Канун двадцатого столетия и — вдруг! — мертвецы ругаются... Нелепо... И, наконец, очень жестоко по отношению к материалистам.

Чёрту снова становилось скучно.

«Этот писатель и при жизни желал быть женихом на всех свадьбах и покойником на всех похоронах — и теперь, когда всё умерло в нём, — честолюбие его живо. Но разве для жизни человек важен? Важен лишь дух человека, и только дух его достоин рукоплесканий и поклонения... Как скучны люди!..»

Чёрт уже хотел предложить писателю возвратиться в могилу, как вдруг в его злой голове вспыхнула одна идея. Они были в этот момент на площади, и со всех сторон их окружали тяжёлые громады домов. Над площадью низко нависло чёрное мокрое небо; казалось, оно опирается на кровли.

— Послушайте-ка, — сказал чёрт, любезно наклоняясь к писателю, — не хотите ли вы посмотреть, как живёт ваша жена?

— Я, право, не знаю, хочу ли, — медленно проговорил писатель.

— Э, да вы совершенный мертвец! — воскликнул чёрт, подзадоривая его.

— Нет, почему же? — И писатель бодро встряхнул костями. — Я не прочь... Ведь она меня не увидит? А если увидит — не узнает?

— О, разумеется! — уверил его чёрт.

— Я, знаете, потому это говорю, что она — не любила, если я надолго уходил из дома... — объяснил писатель.

И вот стена одного дома куда-то исчезла или же стала прозрачной, как стекло. Писатель видел внутренность больших комнат, и в них было так светло, удобно, красиво...

— Славная обстановка! — одобрительно проскрипел он, — очень хорошая обстановка! Живя в такой, я бы, пожалуй, ещё и теперь не умер...

— И мне тоже нравится, — улыбаясь, сказал чёрт. — И ведь недорого стоит — тысячи три...

— Гм... это недорого?.. Помню, что самое крупное моё произведение дало мне восемьсот пятнадцать рублей... я почти год работал над ним... Но кто же тут живёт?

— Ваша жена, — сказал чёрт.

— Да? Вот как!.. Э... это хорошо... А женщина, — она и есть? Жена моя?

— Она... Вот явился её муж...

— Она стала красивая... и как хорошо одета! М-м... Муж, говорите?

Какой здоровый малый; рожа у него довольно-таки вульгарная... но — добрый человек, кажется... Право же, лицо глуповатое! И даже пошлое... Впрочем, такие лица нравятся женщинам...

— Хотите, я вздохну за вас? — предложил чёрт, ехидно поглядывая на писателя. Но тот был увлечён зрелищем...

— Какие у них весёлые лица! Они оба, очевидно, довольны жизнью... Она его любит, не знаете?

— О да, очень...

— А он — кто?

— Приказчик из магазина мод...

- Приказчик из магазина мод... — медленно повторил писатель и долго не говорил ни слова. Чёрт смотрел на него и весело улыбался.

- Что, нравится вам всё это? — спросил он.

Писатель с усилием заговорил:

— У меня были дети... сын и дочь... Я думал — вот у меня есть сын, он тоже со временем будет порядочный человек. Я думаю — приказчик, должно быть, плохой педагог... и сын мой...

Пустой череп писателя печально закачался...

— Смотрите-ка, как он её обнимает! Превесело им живётся! — воскликнул чёрт.

— Да-а... Что же он, приказчик-то, богатый?

— Был беднее меня, но богата ваша жена...

— Жена? Откуда у неё взялись деньги?

— А от продажи ваших книг!

— Та-ак, — сказал писатель, тихо покачивая своим голым и пустым

черепом. — Та-ак! Выходит, что я больше всего работал для некоего приказчика?

— Пожалуй, что именно так и выходит, — весело согласился чёрт.

Писатель посмотрел в землю и сказал чёрту:

— Проводите меня в мою могилу.

...Было темно; шёл дождь, по небу тяжело плыли тучи, и писатель, постукивая костями, стремительно шагал к своей могиле... Чёрт шёл сзади него и весело посвистывал...

Читатель, разумеется, недоволен. Читатель объелся литературой, и даже люди, которые пишут лишь для того, чтоб угодить ему, очень редко приходится ему по вкусу. В данном же случае читатель недоволен ещё и тем, что мною ничего не сказано про ад. Так как читатель справедливо убеждён, что по смерти он попадает в ад, ему ещё при жизни хочется знать что-нибудь об аде. Но, право же, я ничего не могу сказать приятного читателю, ибо ада нет, нет ада огненного, который так легко себе представить. Однако — есть нечто другое, и неизмеримо более страшное.

Тотчас же после того, как доктор скажет про вас вашим близким: «умер...», вы вступите в некую безграничную, ярко освещённую область, и это есть область сознания ваших ошибок.

Вы лежите в могиле, в тесном гробу, и пред вами проходит, вращаясь, как колесо, бедная жизнь ваша. Она движется мучительно медленно и вся проходит — от первого сознательного шага до последней минуты жизни вашей. Вы увидите всё, что скрывали от себя при жизни, всю ложь и мерзость вашего бытия, все мысли ваши вы вновь передумаете, вы увидите каждый неверный ваш шаг, вся жизнь ваша возобновится — вся до секунды! И для того, чтоб усилить муки ваши, вы будете знать, что по той тесней и глупой дороге, по которой шли вы, — идут другие, и толкают друг друга, и торопятся, и лгут... И вы понимаете, вы ясно видите — всё это они делают лишь для того, чтоб со временем узнать, как позорно жить такой гнусной, бездушной жизнью.

Но, видя их торопливо идущими к своей гибели, вы ничем не в состоянии предупредить их: ни крика, ни движения не сделаете вы, и желание помочь им будет бесплодно рвать душу вашу... Хорошо?

Проходит пред вами жизнь ваша и снова возвращается, и снова вы видите её с начала... и нет конца работе вашего сознания, и не будет конца ей... и ужасу мук ваших не будет конца никогда... никогда! **1899 г.**

ПРИМЕЧАНИЕ

Впервые напечатано в журнале «Жизнь», 1899, книга первая, январь.

Включалось во все собрания сочинений.

Печатается по тексту, подготовленному М.Горьким для собрания сочинений в издании «Книга».

Çizgi Hakkında³⁹

Sonbaharda - soldurmak ve ölmek üzücü - yaşamak zor!

Gri günler, güneşsiz ağlayan gökyüzü, karanlık geceler, kasvetli bir şarkı rüzgarı, sonbahar gölgeleri - kalın ve siyah gölgeler! - Tüm bunlar kasvetli bir adama atıyor düşünceleri, ruhunda esrarengiz bir dehşet, içinde var olduğu bir hayattan önce doğar sürdürülebilir hiçbir şey, sonsuza dek her şey dalgalanıyor: doğar, çürümüş olur, ölür - Neden? .. Amaç nedir? ..

Bazen, sonraki kalbi benimseyen düşüncelerin karanlığı ile savaşacak güç yoktur. sonbaharında, acılarından kurtulmak isteyen herkes, bırak onu Onlarla tanış. Bir insanın kaosdan kurtulmasının tek yolu budur Özgüven temelinde özlem ve şüphe.

Ancak bu zor bir yoldur ... Diken geçer, yaşayanları parçalara ayırır. kalbin ve bu yolda hep seni bekliyor - cehennem. Bu bir, en iyi Bilinen tüm şeytanların, büyük Goethe'nin bize tanıttığı şeytanların ...

Bu lanet hakkında söylüyorum.

Şeytan sıkıldı.

Her zaman sadece gülmek için çok zeki, o bunu biliyor.

Hayat şeytanın kendisinin alay etmek için güçsüz olduğu bir fenomendir - asla, Örneğin, görkemli gerçekliğinin ironisine keskin bıçağıyla dokunmadı. olmak. Gerçekte, bu bizim en sevdiğimiz şeytan daha cesurdur. akıllıca ve eğer ona yakından bakarsanız, belki de, Bizim gibi o da zamanının çoğunu önemsiz şeylere ayırıyor. Ama bırakalım, - biz çocuk değiliz, oyuncaklarımızın en iyisini kırmayacağız, arıyor, İçinde gizli.

Şeytan sonbahar gecesinin karanlığında mezarlıklardaki mezarlıktan dolaşıp gittikten sonra; ona

Çok sıkıcıydı, sessizce ıslık çaldı ve etrafına bakarak eğlence arıyordu.

Babamın en sevdiği aşk romantizminde ıslık çaldı:.

³⁹ Ev wergera *googletranslate* ye

Şubeden gelen yerli
Yaprak, bazen sonbahar
Önceden, rüzgarda uçuyor ...

Rüzgar ona yankıladı, siyah haçlar arasındaki mezarların üstünden ağlarken,
Sonbahar ağır bulutları yavaşça gökyüzünde sürünerek onları soğuk gözyaşlarıyla
suladılar.

ölülerin konutları. Mezarlıkların zavallı ağaçları, darbeler altında çekinerek tiz
rüzgarlar, çıplak dallarını sessiz bulutlara kadar geriyor. Dallara dokundu
haçlar ve sonra mezarlığın içinde suratsız bir kıvılcım gelir - ses ağır ve
korkutucu ...

Şeytan ıslık çaldı ve düşündü:

"Bu hava koşullarında ölülerin nasıl hissettiğini merak ediyorum? muhtemelen
Nem, oraya, onlara doğru nüfuz eder ve sonsuza kadar ölen ölüm günlerinden
olmalarına rağmen

romatizmaya karşı sigortalıdır, ancak hoş olmamalıdır! ..

onlardan biri ve onunla konuşmak? Sonuçta, benim için eğlence

Onu sanıyım ... Ben arayacağım! Buradaki bir yerde arkadaşımın ülkesine sürttüler.

bir yazar ... Hayatımda, onu ziyaret ettim - neden devam ettirmem

mi arıyorsunuz? Bu mesleğin tüm insanlarından çok talep ediyoruz - görelim -
onların mezarı tatmin edici mi? Ama nerede o? "

Ve herkesin bildiği gibi her şeyi bilen, uzun süre dolaşan şeytanın kendisi
Mezarlık, bir yazarın mezarını bulmadan önce ...

"Hey, dinle!" - diye bağırdı ağır taş, hangi tırnak

tanıdığı tarafından sıkılmıştı. - Kalk!

- Neden? - Sağır yere geldi.

- Bu gerekli ...

"Ben kalkmayacağım ..."

- Neden?

- Evet - sen kimsin

"Beni tanıdın ..."

- Sayımcısı?

- Hayır!

"Belki jandarma"

- Hayır, hayır!

"Ve eleştirmen değil mi?"

- Ben bir şeytanım ...

- Ah! Şimdi dışarı çıkıyorum.

Taş mezardan taşındı, yeryüzü açıldı ve bir iskelet ortaya çıktı.

En yaygın iskelet, öğrencilerin okuduğu gibi neredeyse aynıydı.

Kemik anatomisi; Sadece kirli, tel bağlantısı yoktu, ama içinde

boş boşluklar, gözlerin yerine, mavi bir fosfor ışığı vardı. o

Topraktan çıktı, ellerini salladı onlara bağlı olan zemini bıraktı,

Kemikler birbirlerine karşı kuru bir şekilde vurdu ve kafatasını kaldırdı, baktı

Mavi, soğuk bakışları karanlık gökyüzüne, bulutlarla kaplı.

- Merhaba! Şeytanın dediğini.

Yazar kısaca "yapamam," dedi. Sessizce konuştu ve çok garipti.

ses, iki kemik gibi, biraz gıcırdayan, birbirlerine sürtülenler ...

"Tebrik için özür dilerim," dedi şeytandan nezaketçe.

"Hiçbir şey ... Ama neden beni yükselttiniz?"

- Seni yürüyüşe davet etmek istedim - bundan fazlasına kadar ...

- Ah! Biraz yürümekten mutluyum ... Hava kötü olsa da.

"Sanırım soğuktan korkmuyorsun" Diye sordu şeytan.

"Ah, hayır, kötü bir soğuk algınlığım vardı.

"Evet, tamamen soğukken öldüğünü hatırlıyorum."

Tüm hayatım boyunca çok soğuydum ...

Mezarlar ve haçlar arasında dar bir yol boyunca birbirlerine doğru yürüdüler;

yazarın gözünden iki mavi ışın yere düştü ve yol aydınlattı.

Şeytan ... Güzel yağmur onları döktü ve rüzgar çıplak

yazarın kenarları, göğsünden geçti, içinde artık kalp yoktu.

"Şehre mi gidiyoruz?" Şeytana sordu.

"Seni orada ilgilendiren nedir?"

"Hayat efendim," yazar merhametle açıkladı.

- Ba! Hâlâ senin için bir bedel var mı?

- Elbette!

"Ama neden?"

- Nasıl söylenir? İnsan her şeyi çabalarının miktarına göre ölçer ve eğer

Ağrı'nın tepesinden basit bir taş getirdi - onun için bir taş olacak

bir mücevher ...

- Zavallı şey! Şeytana sırttı.

- Ama şanslı da! Yazar soğukkanlılıkla karşı çıktı.

Şeytan silkerek omuz silkti.

Mezarlıktan ayrılmışlardı, onlardan önce iki sıra halinde bir sokak döşedi;
aralarında - acinasız fenerlere canlı olarak ifade edilen karanlık

Yeryüzünde ışık eksikliği.

"Bana söyle," şeytanın duruşundan sonra "mezarda ne istiyorsun?" Diye başladı.

"Şimdi ona alıştım, hiçbir şey değil, çok huzur verici, ancak önce,
Biliyorsun, çok kötüydü. Çivileri kapağın içine dolduran aptal
bir tabut, nedense kafatasımdan çivi çıktı. Bu elbette önemsizdir, fakat aynı
tatsızdı. Ben, bilirsiniz, bunun bir çeşit kötü niyetli olduğunu düşünmeye hazırды.
sembolizm, beynimi yağma isteği, eskiden olduğu gibi

Bir şaşkın insanlar ... Sonra solucanlar geldi. Onları becerdiler, yedi.

Çok yavaşım ...

- Elbette! Şeytanın dediğini. - Ve bunun için onları suçlayamazsın - emprenye
edilmiş

safrı vücudu hiç de lezzetli yemek değildir ...

"Bana kaç beden vardı!" Sadece saçmalık var ... "yazar itiraz etti.

- Ama yine de yiyin - daha çok tatsız bir görev

zevk ... Örneğin, solucanlar yayıncıları hızlı bir şekilde ve keyfi.

"Anlaşılabilir - lezzetli olmalı ..."

- Ve mezarda sonbaharda nemli mi? Diye sordu şeytan.

- Nemli, ama buna alışıyorsunuz ... Kesinlikle, en önemlisi

mezarlığı dolaşırken, yanlışlıkla yanılmak isteyen farklı aptalları rahatsız et benim mezarda. Bilmiyorum - ne kadar uzun süre yalan söylüyorsam ... ben kendim ve Çevremdeki her şey hareketsiz - zaman fikri benim için erişilemiyor ...

"Sen dört yıldır yere yatıyorsun, yakında beş olacak" dedi.

cehennem ...

- Evet? İşte nasıl ... Mezarında bu sefer üç kişi vardı ...

Can sıkıcı, lanet olası onları! Birincisi, benim bildiğim gerçeği doğrudan reddetti

varlığı, geldi - yazıyı okudum ve güvenle diyor: "Bu

değildi! Bunu hiç okudum hiç ... ama soyadım tanıdık - günlerimde

böyle bir ada sahip genç bir adam sokağımızda gizli bir kredi kaydı vardı ... "

Nasıl Ben on altı yaşındaydım ve en çok basılmışım

Dağıtılan dergiler ve hayatları boyunca üç kez yayınlandı ...

"Ölümden sonra iki kez yayınlandın," dedi şeytan.

"Bakın!" İki adam geldi ve onlardan biri şöyle dedi: "Ah! Bu o mu? "

"En çok o," diye yanıtladı diğeri. "Evet, onlar da" it "sırasında okudular. -

"Herkes okuyor ..." - "Ne yani, bunu ilan ettiniz mi?" - "Genellikle - fikirler

iyi, güzellik ... iyi, vb. "-" Evet, evet, hatırlıyorum ... "-" Bir dilleri vardı

meşe. " - "Kaç tanesi yere yatıyor!" - "Evet, yetenekleri olan Rus toprakları

zenginler ... "Ve boğalarından ayırdılar! .. Biliyorum - sıcak kelimeler sıcaklığı yükseltmeyecek

mezarlar, ben onları istemiyorum, ama hala saldırganım! Ve ah, nasıl azarlamak istedim

onları! ..

"Lanet olsun!" Şeytana sırttı.

- Hayır, utanç verici, bilirsiniz ... Yirminci yüzyılın arifesinde ve - aniden! - ölü lanetler ... Gülünç ... Ve son olarak, çok acımasız materyalistler.

Şeytan tekrar sıkıldı.

"Bu yazar ve yaşamı boyunca tüm düğünlerde damat olmayı ve tüm cenazelerde ölen kişi - ve şimdi her şey onun içinde öldü, - Hırsı hayatta. Fakat bir insan hayat için önemli mi? Sadece ruh önemlidir adam ve yalnızca ruhu alkış ve hak ediyor ... Ne kadar sıkıcı insanlar! .. "

Şeytan zaten yazarın aniden mezara dönmesini istedi.

Kötü kafasında kötü bir fikir çıktı. Şu an meydanın üzerinde duruyorlardı. her tarafta ağır evlerle çevrili. Meydanın altındaki alanın üstünde Siyah, ıslak bir gökyüzü ortaya çıktı; çatıda dinleniyormuş gibi görünüyordu.

"Dinle," dedi şeytan, nezaketle yazarın üzerine eğildi, "değil Karının nasıl yaşadığını görmek istiyor musun?"

Yazar yavaş yavaş, "İsteyip istemediğimi bilmiyorum" dedi.

"Uh, sen mükemmel bir ölüsin!" - şeytan, podzadorivaya onu bağırdı.

- Hayır, neden? - Ve yazar kemiklerinden neşeyle salladı. - bilmiyorum uzakta ... Sonuçta beni göremeyecek mi? Ve eğer görürse, bilmiyor mu?

- Tabii ki! Şeytan ona güvence verdi.

- Ben, bilirsin, çünkü diyorum ki - çok fazla zaman isterse sevmiyordum evden çıktı ... - yazar açıkladı.

Ve şimdi bir evin duvarı bir yerlerde kayboldu ya da şeffaf hale geldi. cam. Yazar büyük odaların iç kısmını gördü ve onlarda öyle oldu hafif, rahat, güzel ...

- Muhteşem durum! - onayıyla gıcırdadı, - çok iyi çevre! Bu işte yaşamak, belki de hala şimdi ölmem ...

"Ben de hoşuma gidiyor" dedi şeytan gülümseyerek. - Ve aslında ucuz maliyeti - binlerce üç ...

- Um ... ucuz mu? .. En büyük işimin verildiğini hatırlıyorum

Ben sekiz yüz on beş ruble ... Neredeyse bir yıldır üzerinde çalışıyorum ... Ama kim Yaşıyor mu

"Karın," dedi şeytan.

- Evet? İşte bu böyle! .. Uh ... çok güzel ... Bir kadın, o orada mı? Karım mı?

- O ... Kocasına geldi ...

"Güzelleşti ... ve ne kadar giyindi!" Hmm ... Koca, dediniz?

Ne sağlıklı bir adam; yüzü oldukça kaba ... ama - tür

adamım, öyle görünüyor ki ... Doğru, aptalca yüz! Ve kaba olsa bile ... Ancak, Böyle insanlar kadınlar gibi ...

"Senin için içki içmemi ister misin?" - Şeytanın sadıkça baktığını önerdi yazar. Ama gözlük büyüledi ...

- Neşeli yüzleri de ne! İki de açıkçası hayattan mutlu ... O

Onu seviyor, biliyor musun?

"Ah, evet, çok ..."

"Peki kim o?"

- Moda mağazasındaki katip ...

"Moda mağazasındaki dükkan asistanı ..." yazar yavaş yavaş tekrarladı ve uzun sürmedi

Bir kelime söyledi. Şeytan ona baktı ve neşeyle gülümsedi.

"Bütün bunlardan hoşlanıyor musun?" Diye sordu.

Yazar bir çaba ile konuştu:

- Çocuklarım var ... bir oğul ve bir kız ... Düşündüm - burada bir oğlum var, o da

Ayrıca, iyi niyetli bir kişi olacak. Sanırım - katip, gerekir

kötü bir öğretmen ol ... ve oğlum ...

Yazarın boş kafatası üzücü bir şekilde sallandı ...

"Bak, ona nasıl sarılıyor!" Oldukça yaşıyorlar! - bağırdı

cehennem.

"Evet, ama ... o, hükümdarlığım, zengin miymiş?"

"Ben benden daha fakirdim, ama karın zengin ..."

"Karım mı?" Parayı nereden bulmuş?

"Ve kitaplarınızın satışından!"

"Öyleyse," diye yazıyordu çıplak ve boş

kafatası. - İşte bu! En çok biri için çalıştığım ortaya çıktı.

Katip?

Şeytan neşeyle, "Belki de tam da bu çıktı" dedi.

Yazar yere baktı ve şeytana dedi ki:

"Beni mezarıma götür"

... Karanlıktı; yağmur yağıyordu, bulutlar gökyüzünde ağırdı ve yazar, kemiklerine dokunarak mezara çıktı ... Şeytanın arkasında yürüyordu diye ıslık çaldı ve neşeyle ...

Okuyucu elbette mutlu değildir. Okuyucu, edebiyatla doluydu ve hatta Sadece onu mutlu etmek için yazarlar, çok nadiren var beğenisine göre. Bu durumda, okuyucu, ben olduğumdan hoşnut değil. cehennem hakkında hiçbir şey söylenmiyor. Okuyucu, Ölüm cehenneme gider, hayatında dahi cehennemden bir şeyler öğrenmek ister. Ancak, gerçekten, okur için hoş bir şey söyleyemem cehennem değil, çünkü cehennem ateş, hangi hayal etmek o kadar kolaydır. Ancak - bir şey var bir başkası, ve ölçülemez derecede daha korkunç.

Doktor hemen akrabalarınıza söyledikten sonra:

"Ölmüş ...", siz sınırsız, aydınlık alana girin ve bu hatalarınız konusunda bir bilinç alanı vardır.

Bir mezarın içine, yakın bir tabutta yatıyorsun ve geçmeden önce dönüyorsun, Bir tekerlek gibi, zavallı hayatınız. Ağır yavaş yavaş hareket eder ve hepsi ilk bilinçli adımdan hayatınızın son dakikasına geçer.

Yaşadığınız süre boyunca kendinizden gizlediğiniz herşeyi, sizin tüm yalanlarınızı ve iğrenmelerinizi göreceksiniz.

tüm düşünceleriniz aklınızı değiştirirse, yanlış olan herşeyi göreceksiniz

adım attığınızda, tüm hayatınız bir saniyeliğine başlayacak! Ve güçlendirmek için işkencelerinizi, o dar ve aptal yolun yanında göreceksiniz

gitti, - başkaları gidip birbirlerine itiyorlar, acele ediyorlar ve yalan söylüyorlar ... Ve siz

Görüyor musunuz, açıkça görüyorsunuz - hepsini bunu yapmak için yapıyorlar.

Böyle aciz, ruhsuz bir hayatın ne kadar utanç verici olduğunu öğrenecek zaman.

Fakat onları aceleyle ölüme terk ederken görmek, hiçbir koşulda değilsin

Onlara uyarı: bağırma yok, hiçbir hareket yapmazsın ve onlara yardım etme arzusu

Hayalsizce ruhunu yırtacak ... İyi mi?

Hayatın senden önce geçer ve tekrar gelir ve tekrar görürsün

başından beri ... ve bilincinizin çalışmasına son vermezsiniz ve bunun sonu yoktur ... ve işkence korkunuz asla bitmeyecek ... asla!

1899

NOT

İlk "Hayat" dergisinde 1899'da yayınlanan ilk kitap, Ocak.

Toplanan tüm eserlere dahildir.

M. Gorky'nin hazırladığı eserlerin koleksiyonuna göre yayınlandı

"Kitap" yayınında.

ENCAM

Me di vê xebata xwe de hewl da ku di derheqê adaptasyonê de hinek agahî bidin. Cihê adaptasyonê di edebiyat û çanda kurdî de bibînîn û binirxînin. Bi taybetî jî li ser çîroka Kamiran Bedirxan a bi navê “*Nivîsevan*” a di Kovara Hawarê de hatî çapkirin, bisekinin. Min xwest ez vê çîrokê û çîroka Maksim Gorki ya bi navê “*Nivîskar û Şeytan*” li tirkî hatî wergerandin, danim ber hev û wan berawird bikim. Bi vê yekê baş xuya bû ku berî Kamiran Bedirxan ev çîrok di Hawarê de çap kirî sala 1899an de Gorkî, ev çîrok (**О черте**), di kovara bi navê “*Jiyan*” (**Жизнь**) de weşandiye. Min ev agahî, bi riya malpera fermî ya Gorkî (<http://maximgorkiy.narod.ru>) jî piştrast kir.

Hinek berhemên din ên bo kurdî hatî adaptekirin jî ligel çavkaniyên xwe hatiye danîn. Wekî di edebiyata klasîk de *Leyla û Mecnûn*, *Şêxê Sen'an*, *Mem û Zîn*, *Yusuf û Zelîxa*; di edebiyata nûjen de jî -bêtir di kovara Hawarê de hatine çapkirin- Nûredîn Êsif (*Stêrk*) û Celadet Bedirxan (*Mirina Gurî*), mînakên berbiçav in. Nimûneyên pêşî -ji bilî Mem û Zînê- ji erebî, yê dawî jî ji edebiyata frensî hatine adaptekirin. Erebi ji ber berbelavbûn û serdestiya Îslamiyetê, frensî jî ji ber serdestiya xwe ya wî demî li Sûriyeyê hatine tercîhkirin.

Herî dawî jî eslê çîroka Gorki, wergera wê ya bi “*google translate*”, û dîsa wergera min a vê çîrokê, ji tirkî hatiye dayîn.

ÇAVKANÎ

ADAK Abdurrahman, Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk, Weşanên Nûbihar, Stenbol, 2014.

ALAN Remezan, Bendname, Weşanên Avesta, Stenbol, 2012.

ALAN Remezan û ÖPENGİN Ergin, Tîr û Armanc, Weşanên Peywend, Stenbol, 2014.

BEDÎRXAN Celadet Alî, “Mirina Gurî”, Hawar, (j.31., rp.4-5, Şam, 1941), Belkî, Diyarbakır, 2012.

BEDÎRXAN Kamiran, “Nivîsevan”, Hawar, (j.22., rp.3-4, Şam, 1932), Belkî, Diyarbakır, 2012.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (c. 24, rp. 12648). Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul: Libraire Larousse, 1986.

DOĞRAMACIOĞLU Hüseyin, Ahmet Vefik Paşa Adaptasyonlarında Kültürel Sentez ve Edebi Eser Çevirisi, 2009, 1077, , Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic Volume 418 Fall 2009.

EHMEDÊ XANÎ, *Mem û Zîn*, Amd.: Jan Dost, Weşanên Avesta, Stenbol, 2010.

FIRAT Nurî, “Ceribandinek Li Ser Edebiyata Kurdî: Edebiyata Polîtîk An Edebiyata Polîtîkayê” ,Vecdi ERBAY (Berhevkar), Înatçî Bir Bahar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

GORKİ Maksim, Hikayeler, Werger: Hasan Ali Ediz, Cem Yayınları, İstanbul, 2012.

GÜNEŞ Mustafa, Menakıb-ı Şeyh Sen’anî, H Yayınları, İstanbul, 2010.

TEMO Selim, (2007), Modern Kürt Şiiri ve Sürgün, Esmer (28).

ÛSIF Nûredîn, “Stêrk”, Hawar, (j.33., rp.4-5, Şam, 1941), Belkî, Diyarbakır, 2012.

divanpost.blogspot.com>kurtce-mevlid

<http://maximgorkiy.narod.ru>

<http://tr.m.wikipedia.org/wiki/memuzin>